

העמק דבר לפרשת ראה

פרק יא (המשך)

פרק יא, כו

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וּקְלָלָה :

ראה אנכי וגו'. פרשה זו יש לה שני משמעות בדברי רז"ל ושני הפירושים מוכחים בפשט הכתוב. בסוטה פ"ז (לז,ב) איתא ברכה וקלל ברכה אחת קודמת לקללה ואין כל הברכות קודמות לקללות, מבואר דמפרשי בברכות וקללו שבהר גרזים ובהר עיבל. והכי מוכח מדסמך פרשה דהר גרזים והר עיבל וקאמרה תורה (פסוק כט) ונתתה את הברכה על הר גרזים וגו' הרי דבזה מיירי קרא. ופירוש אנכי נתן לפניכם היינו שתאמרו בפיכם. אבל במדרש דב"ר (ד,ג) איתא משעה שאמר הקב"ה ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה שוב מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. אלא המצות עושות שלהן והעבירות עושות שלהן. הרי דמפרשי אנכי נתן לפניכם - שתלוי במעשיכם, וכלשון הכתוב בפרשת נצבים (ל,טו) ראה אנכי נתן היום את החיים וגו' ע"ש וגם זה הפירוש מוכרח מדכתיב והקללה אם לא תשמעו וגו' ללכת וגו' והרי בהר עיבל נתפרש כמה דברים ואמאי פירוש כאן זה הפרט של עבודה זרה. אלא ודאי כפירוש המדרש דקאי לדורות ויבואר עוד לפנינו. והיינו דקרי לזה הספר משנה תורה שיש כמה פרשיות מכאן ואילך שאי אפשר לפרש לפי פשוטו אם לא בשני אופנים.

פרק יא, כז

כז אַתְּ-הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ-אֶל-מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם :

אשר תשמעו. אם תשמעו מיבעי. אלא משום שהקב"ה מסייע תחלה שנוכל לקיים המצות ואח"כ אם שומעים דבר ה' הקב"ה מוסיף שכר. וכמו שאמר הכתוב בספר איוב מי הקדמני ואשלם. ואמרו חז"ל במדרש (ויק"ר כז,ב) מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית וכן הרבה. אלא הזהיר במצות ציצית זוכה לטלית נאה. אבל הטלית הראשונה ג"כ מתת אלהים היא א"כ הברכה הוא כדי אשר תשמעו

(הרחב דבר:) ובמדרש דב"ר (ד,ג) איתא אמר ר' אלעזר משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, באותה שעה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. אלא מאיליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה וכו'. ויש להבין אמאי כתיב הרעות והטוב. ולא הטובות. או הרע. אלא משום דטוב אחד הקב"ה נתן בחסדו. והיינו לפני המעשה כדי שיהא עושה. א"כ יוצא מפי עליון. אבל אין שום פורענות ויסורין בלי עון.)

פרק יא, כח

כח וְהִקְלִלָה אִם-לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְסִרְתֶּם מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְלַכֵּת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר-לֹא-יָדַעְתֶּם :

אם לא תשמעו לא מצות וגו'. איזו מצוה שתהא ויגיע מזה וסרתם מן הדרך וגו'. דעבירה גוררת עבירה כמו שכתבתי לעיל ט"ז.

פרק יא, כט

כט וְהָיָה כִּי יִבְיָאךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנִתְתָּה אֶת-הַבְּרָכָה עַל-הַר גְּרָזִים וְאֶת-הַקְּלָלָה עַל-הַר עֵיבָל :

הר גרזים הר עיבל. לא שהיו ידועים בשמותם טרם שבאו ישראל לשם דאם כן אמאי נצרך הכתוב לציין ולסמן המקום כ"כ. והרי יכולים לחקור ולדעת. אלא הצווי היה להקרות שני הרים באותו מקום סמוכים זה לזה ומשום הכי ציין הכתוב המקום ובגמרא פליגי ג"כ איה איפוא היו שני ההרים.

פרק יא, ל

ל הֲלֹא-הִמָּה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעַרְבֵהּ מוֹל הַגְּלִגָל אֶצֶל אֱלוֹנֵי מֶרֶה :

הלא המה וגו' דרך מבוא השמש. ולא מן הצד של ביאתם לארץ בצפון או בדרום אלא ישר למערב.

מול הגלגל. ומשום הכי קבע יהושע המחנה בגלגל (יהוש' ד, יט) כדי שיהיו סמוכים לשני ההרים הללו.

פרק יא, לא

לא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן לְבֹא לְרִשֵׁת אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם וּרְשַׁתְּם אֹתָהּ וּשְׁבַתֶּם-בָּהּ :

כי אתם וגו'. לאיזה תכלית נצטוו לעשות כן. מפרש כדי שיהיה מעשה רבה זו בבואם גורם התרגשות הנפש, כדרך כל פעולה במעשה הפועלת זכרון בנפש.

פרק יא, לב

לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם :

ושמרתם לעשות את כל החקים וגו'. דקדוקי המצות על פי תורה שבע"פ הבאה ע"י חקים ומשפטים אשר אנכי נותן וגו'.

פרק יב

פרק יב, א

א אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה כל-הימים אשר-אתם חיים על-האדמה :

אלה החקים. פירוש בספרי (פיסקא נט) והובא בקידושין (לז,א) על זה המקרא החקים אלו המדרשות היינו י"ג מדות שבהם מחוקקים את המקרא ודורשים. **והמשפטים.** אלו הדינים שיצאו על פי חקירת התלמוד. **אשר תשמרו.** זו משנה.

לעשות. זו מעשה. ופרש"י (קידושין שם) משנה מביא לידי מעשה. ויש בזה הלשון שתי כונות היינו גם מעשה בפועל גם מעשה שהוא החקירה לעשות דינים מחודשים. ועיקר פרשה זו באה בשביל סוף הפסוק כל הימים אשר אתם חיים על האדמה. והכונה דכל המבואר בפרשה זו הוא הנהנה תדירית איך ינהגו בארץ ישראל על פי התורה ולא ככל המצות שבאים במקרה או בזמנים ידועים. מה שאין כן עסק הקרבנות שבפרשה זו (פס' ו-כז) בזה היה תלוי הליכות חיי ישראל בארץ ישראל. זה נקרא כל הימים אשר אתם חיים.

ובאשר היה משונה גם ממנהג אוה"ע לעבודה זרה שלהם. גם ממנהג ישראל שהיה במדבר על כן הוצרך להזהיר ולפרש באר היטב ההבדל שבהם. וגם זה היה בא אחר החקירה על פי החקים והמשפטים דבלי תורה שבעל פה אי אפשר לדעת שום מעשה.

פרק יב, ב

ב אבד תאבדון את-כל-המקמות אשר עבדו-שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את-אלהיהם על-ההרים הרמים ועל-הגבעות ותחת כל-עץ רענן :

אבד תאבדון וגו'. קודם שבא לעיקר הפרשה שהוא מפסוק ו' ואילך איך ינהגו בקרבנות הזהירה תורה לטהר את הארץ מעבודה זרה. שהרי כל זמן שהארץ מלאה גילולי עבודה זרה אין הקרבנות בבית הבחירה עושים את המיועד לפעולתם. דעבודה זרה מסלקת את השכינה מן הארץ. ואף על פי שכבר נזהרו בשעת מלחמה לאבד עבודה זרה כמבואר לעיל ז' ה' כי אם כה תעשו להם וגו' מכל מקום הרי נשאר מקומות שלא הגיע לידם בשעת כבוש. על כן הוזהרו שאחר כבוש וחלוק יהיו עסוקים לטהר את הארץ מטומאת עבודה זרה.

פרק יב, ג

ג ונתתם את-מזבחתם ושבחתם את-מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את-שמים מן-המקום ההוא :

ואשריהם תשרפון באש. מה שהיה בשעת כבוש רק מצות גדוע עתה תשרפון וכדאיתא בעבודה זרה (מה,ב) גדע ואח"כ שרוף.

ופסילי אלהיהם. מה שנמצא אחר כבוש וחלוק ויש מהם ניכרים שהם חדשים ואינם אשרה דמשה. על כן תגדעון. דמהני ביטול כדאיתא בעבודה זרה (נג,א).

(הרחב דבר:) והנה שם הביאה הגמרא מקרא פסילי אלהיהם תשרפון באש. ועל זה הביא הגמרא הא דתני ר"י מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו שנאמר פסילי כו' אבל לפי הנראה הוא טעות הדפוס וצריך לומר פסילי אלהיהם תגדעון. משום הכי דריש משפסלו מאלוה וישראל מותר בהנאה אזי תגדעון. שלא יהיה נשאר צורת עבודה זרה כמו שהיא. אבל פסוק פסילי אלהיהם תשרפון באש הוא להיפך דלא מהני ביטול, כמו שכתבתי לעיל ז' כ"ה בשם התוספתא וירושלמי והרמב"ם ז"ל דמהאי קרא למדנו דאם הגיע ליד ישראל עד שלא נתבטלה שוב לא מהני ביטול. ולא כפרש"י שם (מב,א) דנפקא לן מדכתיב ושם בסתר דזה מירי בעבודה זרה שעשה ישראל. אבל עבודה זרה של עובד כוכבים שזכה בהם ישראל דלא מהני ביטול נפקא לן מהאי קרא פסילי אלהיהם תשרפון באש.).

פרק יב, ד

ד לא-תעשון כן לה' אלהיכם :

לא תעשון כן וגו'. הדרש ידוע שהוא אזהרה למוחק השם וכדומה. אבל לפי פשוטו של מקרא קאי על עסק קרבנות שהיו אוה"ע נוהגין לעבודה זרה שלהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן אבל אנו מוזהרים שלא נעשה כן מזבחות לה' בכל מקום. ולזה כוון הראב"ע.

פרק יב, ה

ה כי אם-אל-המקום אשר-יבחר ה' אלהיכם מכל-שבטיכם לשום את-שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה :

לשום את שמו שם. במקום בית המקדש השראת שמו ומשכנו. מה שאין כן בנוב וגבעון לא היה השראת שמו שהרי הארון לא עמד שם משום הכי היו הבמות מותרות. **לשכנו תדרשו.** כשתתפללו יהי לשכנו כידוע דהמתפלל צריך להפוך פניו לירושלים שנאמר והתפללו אל המקום הזה. והיינו לשכנו תדרשו אפילו בשעה שתהיו בביתכם במדינה. **ובאת שמה.** בעת המוכשר לזה בדמן ראיית פנים ברגלים.

פרק יב, ו

ו והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם :

עלותיכם וזבחיכם וגו'. ואח"כ כתיב ואכלתם שם והרי עולות אינן נאכלין?! אלא כך היה נהוג בישראל בשעה שהוא רוצה להביא שלמים כדי להשיג תכליתו שהוא לפרנסה או לשלום היה מביא עולה עמו לא לעיקר תכלית העולה שהוא להשיג דעת אלהים כמו שכתבתי בספר

שמות י"ח י"ב אלא לצרף לשלמים להדר את קרבנו. וכיוצא בזה בשלמי עצרת כמו שכתבתי בספר ויקרא כ"ג י"ח. והכי היה בקרבנות יחיד כמו שכתבתי שם כ"ב י"ח. וא"כ אף על פי דעולה כולה כליל נאמר על הכלל ואכלתם שם דכמו דשלמים עצמו אינו נאכל כולו כי החלב לגבוה אלא מכל מקום נקרא שהשלמים נאכל כך העולה הבאה עמו אף על פי שאינו נאכלת מכל מקום עיקר הקרבן שמכוונים הבעלים שהוא השלמים נאכל. ועיין עוד להלן י"ג.

ואת תרומת ידכם. כאן ודאי הכונה על ביכורים כפרש"י וגם ביכורים באים להשפיע ברכה בישראל כמבואר בתנחומא פרשה תצוה דביכורים מכל מין היה מברך את מינו.

פרק יב, ז

ז ואכלתם-שם לפני ה' אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך ה' אלהיך :

ואכלתם שם. ישראל שלו והכהנים שלהם.

לפני ה' אלהיכם. בירושלים.

ושמחתם בכל משלח ידכם. יהיה השלמים ושאר דברים מועיל לברכה בכל משלח יד לזריעה או לעסק.

אתם ובתיכם אשר ברכך ה' אלהיך. יהיה מועיל לשלום בית לשמוח חד הוא ואנשי ביתו שברכהו ה'.

פרק יב, ח

ח לא תעשון ככל אשר אנהנו עשים פה היום איש כל-הישר בעיניו :

לא תעשון וגו'. עד כאן הזהירה תורה שלא לעשות כמנהג אוה"ע לעבודה זרה שלהם. ועתה מזהיר שלא לנהוג כמו שהיה במדבר. והנה כבר ביארנו בפרשה אחרי (יז,ה) שבשביל שהיה אסור לאכול במדבר בשר תאווה שחווה לכולי עלמא אפילו לר"ע משום הכי התירה תורה להקריב שלמים במשכן בשביל לאכול בשר כאות נפשו. ודבר זה נאסר בארץ ישראל שהותר בשר תאווה שחווה. והיינו פשטא דהאי קרא **לא תעשון וגו' איש כל הישר בעיניו.** שמקריב שלמים בשביל שהוא רוצה לאכול בשר. ולא בשביל שמקריב לשלחן גבוה.

[והא דאיתא בגמרא לאסור במות דלא כמו בגלגל שהיו במות מותרות, אינו אלא דרש וכונה שניה אבל לפי הפשט פירוש היום במדבר].

פרק יב, ט

ט כי לא-באתם עד-עתה אל-המנוחה ואל-הנחלה אשר-ה' אלהיך נתן לך:

כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וגו'. שהייתם במדבר והיה החשש שלא תזבחו לשעירים משום הכי נאסר לכם שחיטת חולין, ובשביל זה הותר לכם לאכול לנפשם שלמים לתאווה אבל כהיום:

פרק יב, י

י ועברתם את-הירדן וישבתם בארץ אשר-ה' אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל-איביכם מסביב וישבתם בטח :
וישבתם בטח. לא תחושו עוד לשדים ומזיקים שמצוי במדבר על כן והיה וגו'.

פרק יב, יא

יא והיה המקום אשר-יבחר ה' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל-אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה' :

את כל אשר אנכי מצוה אתכם. דוקא מה שאני מצוה ולא בהמת חולין לתאווה ומקדיש בשביל זה לשלמים.

עולתיכם וזבחיכם. כבר נתבאר.

ותרומת ידכם. כאן אין הפירוש ביכורים שהרי פסוק זה והבא אחריו לא בא להשמיענו אלא בדבר אכילת קדשים שקרב לגבוה ומכל מקום מותרים לנשים ועבדים. והרי ביכורים אינו קרב לגבוה כלל. אלא הפירוש של **ותרומת ידכם** היינו נדבות כמו שכתב הרמב"ן משום הכי לא כתיב כאן ונדבותיכם. תדע, שהרי לא כתיב כאן בכורות, והיינו משום שאינו נאכל אלא לכהנים כמו ביכורים, אלא פירוש תרומת ידכם הוא נדבות. ומשום הכי כתיב כאן תרמת חסר. ולא כמו לעיל ו' ולהלן י"ז דכתיב מלא. דשם הוא שם העצם, וכאן על שם הפעולה אשר תרימו, כמו הרימתי ידי וגו'.

וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה'. דוקא תדרו לה' בשביל להקריב לגבוה ומחמת זה חובה להביא מן המובחר שזה כבוד שמים מה שאין כן במדבר שהיו מקריבים שלמים לחמם לנפשם, לא היה החיוב להביא נדרו מן המובחר. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא ז' י"א בפירוש המקרא אשר יקריב לה'.

פרק יב, יב

ב ושמתם לפני ה' אלהיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם :

ושמתם לפני ה' אלהיכם. לא יהא שמחת לב כאוכל בשר תאווה לשובע וכמו שהיה במדבר אלא דוקא לפני ה' אליהם.

ובנותיכם וגו'. דלא נימא אחר שדומה לאוכל משלחן גבוה אין הנשים ועבדים ראויין לזה שדעתם קלות ואיכא בהם פריצותא משום הכי אשמעינן דאף על פי דמתחלה חובה על בעל הקרבן להביא לשם ה' ולא לעצמו מכל מקום אחר שהביא רשאים גם נשים ועבדים לאכול. **והלוי אשר בשעריכם.** לא נימא אחר שאין שלמים באים אלא לברכה. דוקא הוא ובניו וב"ב שהברכה מגעת לטובתם. מה שאין כן הלוי מה לו ולשמחתם?! על זה בה הכתוב שגם הלוי יאכל עמם. שהרי אין לו חלק ונחלה אתכם. א"כ רק בטוב לכם ואיכא ריוח ביתא ייטב גם לו. והוא משתתף עמכם.

פרק יב, יג

יג השמר לך פן-תעלה עלתיך בכל-מקום אשר תראה :

השמר לך וגו'. עד כה דברנו בשלמים. והעולות שבאים עמהם תכלית אחד להם להתברך בשפע ברכה ושלוה היוצא מציון וירושלים דוקא מקום מלכותו ית'. ועדיין הייתי אומר דמי שמביא עולה בפני עצמה והוא כדי להשיג דעת אלהים כמאמר הושע ו' כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות וכמו שכתבתי בספר שמות שם ובכמה מקומות. והיה הדעת נותנת דזה שרי בכל מקום שראוי ומסוגל לקדושה כמו בבתי כנסיות ובבמ"ד. והיינו שהזהיר עוד משמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה. בעיני השכל אשר כאן הוא מקום מוכשר להשיג רוח הקודש ודעת אלהים.

פרק יב, יד

יד כי אם-במקום אשר-יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה :

באחד שבטיך. לא מיבעי באותו שבט שנבחר בו לבנות בית הבחירה שאינו רחוק כ"כ ויכול לבוא לבית המקדש. אפילו משבט לשבט האחד הנבחר שקשה לילך לשם. מכל מקום דוקא באחד שבטיך שם תעלה עולותיך ולא במקום אחר.

ושם תעשה כל אשר אנכי מצוה. כל פרטי דיני קרבנות. מה שאין כן במת יחיד אפילו בשעה שהותר אין שם כל דיני קרבן כדתנן שלהי זבחים (ק"ב, ב) מה בין במת יחיד לבמת צבור.

פרק יב, טו

טו רק בכל-אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן-לך בכל-שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל :

רק בכל אות וגו'. אחר שפירוש הבדל בין ארץ ישראל לזמן המדבר בחומר הקרבנות שאסור להביא שלמים לשם אכילת בשר כמו במדבר פירש הכתוב דנגד זה הותר בשר בכל אות נפשך.

תזבח ואכלת. לא כמו במדבר שהיה אסור בשר שחוטה אבל היום רשאי לשחוט ועדיין לא נתפרש שאסור לאכול שלא בשחיטה עד להלן כ"א. אבל זה הפסוק אינו אלא רשות. **בכל שעריך.** לא דוקא שחיטה בבית המקדש כמו שהיה במשכן שבמדבר. **הטמא וגו'.** לאו דוקא בטהרת קדשים אלא **כצבי וכאיל.** שהיה גם במדבר מותר לאכול בשחיטה כדאיתא בחולין (יז,א) דחיה דלא חזיא להקרבה לא אסר רחמנא.

פרק יב, טז

טז רק הדם לא תאכלו על-הארץ תשפכנו כמים :

רק הדם וגו'. בזה שוה ארץ ישראל לבמדבר דדם אסור.

על הארץ תשפכנו כמים. מאותו טעם שנתפרש בפרשה אחרי (יז,יא) משום שהוא ראוי לגבוה. הכי נמי בארץ ישראל אף על פי שאפשר לאכול חולין מכל מקום מיקרי חלק הראוי לגבוה על כן ראוי לשפכו כמים ולא לאכול.

פרק יב, יז

יז לא-תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל-נדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת ירך :

לא תוכל לאכול בשעריך וגו'. עד כה היה אזהרה שלא להקריב קרבן חוץ לביהמ"ק והייתי אומר דשרי גם קדשים שהוקדשו לגבוה לשחוט לשם חולין כמו חולי שהותר בארץ ישראל על כן כתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ופירוש הפסוק כל דבר שאסור בגבולין. **ותרומת ירך.** אלו ביכורים.

פרק יב, יח

יח כי אם-לפני ה' אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך ושמחת לפני ה' אלהיך בכל משלח ירך :

כי אם לפני וגו' ושמחת וגו'. להגיע לזה התכלית שהוקדש תחלה לזה.

בכל משלח ירך. מה שיהא לבך שמח מעסקיך ובטבע האדם שלא לנוח ולשקוט כי אם להוציא שמחת לב לפעולה במשתה וכדומה על כן תהא שמחה זו בירושלים לפני ה'. ותהי משומר משמץ דבר שמגיע מעיני שמחה. ועיין להלן ט"ז ט"ו מה שכתבתי שם.

פרק יב, יט

יט השמר לך פן-תעזב את-הלוי כל-ימך על-אדמתך :

פן תעזוב את הלוי. בשעה שאתה עולה לירושלים ברגלים לא תעזבנו בביתו בעירו. ואף על פי שכבר כתב לעיל (פסוק יב) והלוי אשר בשעריכם? אך שם כתוב הטעם כי אין לו חלק וגו' וכן כתוב לפי הטעם הקודם ושמחת לפני ה' וגו', כדי שתהא משומר משמץ דבר שמגיע בעת

שמחת רוח הבעלים והרמב"ם סוף פרק ב הלכות יד הלכות חגיגה כתב שהמשה את מעשרו ברגלים ואינו מוציא לשמוח ה"ז בכלל פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך.

פרק יב, כ

כִּי-יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכֹלָה בָּשָׂר כִּי-תֵאָוֶה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל

בָּשָׂר בְּכָל-אוֹת נַפְשְׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר :

כִּי יִרְחִיב וְגו' אֶת גְּבוּלְךָ. בעשירות.

ואמרת אכלה בשר. באשר דרך עשירים לאכול בשר אפילו אינו מתאוה לכך או **כִּי תֵאָוֶה** וגו'. אפילו בלי הרחבת גבול ועשירות.

בכל אות וגו'. לא מיבעי כשהוא מצד דרך ארץ דשרי, אפילו לתאוה בעלמא ג"כ שרי.

פרק יב, כא

כֹּא כִּי-יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנָךְ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעֲרֶיךָ בְּכָל אוֹת נַפְשְׁךָ :

כִּי יִרְחַק. אין הכונה ברחוק מקום ממש דא"כ ליושבי ירושלים היה אסור לאכול בשר תאוה. אלא פירושו ריחוק המעלה שאינך יכול לעמוד בהר ה' ולאכול משלחן גבוה.

וזבחת. דוקא לא רשות כמו שכתבתי לעיל ט"ז.

כאשר צויתך. עד כה דיני שחיטה בקדשים כן תעשה גם בחולין.

ואכלת בשעריך בכל אות נפשך. באיזה אופן שתרצה לא כמו קדשים שהיה ההכרח לאכול בדרך אכילתן. אבל חולין תעשה כמו שלבו חפץ ואין בזה משום בל תשחית מאכלים.

פרק יב, כב

כִּב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֹאכַל אֶת-הַצִּבִּי וְאֶת-הָאֵיל כֵּן תֹּאכְלוּנוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ יֹאכְלוּנוּ :

אך כאשר יאכל וגו'. שלא תקדיש הבשר ותנהוג בו מנהג קדושה כמו שהיה במדבר.

פרק יב, כג

כִּג רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכַל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא-תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם-הַבָּשָׂר :

רק חזק וגו'. דבשעה שהיה קרב בבית המקדש לא נצרך להתחזק שהרי היה הדם ביד הכהנים לזרוק ולשפוך ליסוד אבל בחולין נצרך לחזוק.

כי הדם הוא הנפש. הוא טעם לפניו ולאחריו דמשום הכי נצרך חזוק בשביל שהוא הנפש ומחזק כח האדם. אבל הוא טעם ג"כ דמשום הכי הוא אסור.

ולא תאכל הנפש עם הבשר. שנפש הבהמית מגשם נפש האדם.

פרק יב, כד

כד לא תאכלנו על-הארץ תשפכנו כמים :

לא תאכלנו על הארץ וגו'. כיון שהוא מיוחד לחלק גבוה אם הוא קרבן משום הכי אפילו הוא חולין ונשפך על הארץ אסור. והוא טעם שני וזה הטעם מבואר בספר ויקרא י"ז י"א.

פרק יב, כה

כה לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריו כי-תעשה הישר בעיני ה' :

לא תאכלנו למען וגו'. עוד טעם וכי אכילת הדם היה ענין מקרב הדעת לע"ג שמנהגם היה בכך משום הכי לא תאכלנו למען ייטב לך וגו'.

כי תעשה הישר. ולא תחטא.

פרק יב, כו

כו רק קדשיך אשר-יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל-המקום אשר-יבחר ה' :

רק קדשיך אשר יהיו לך. שאתה מקדיש שיהיה לאחר זמן.

תשא ובאת. אי אפשר לחזור בתוך הזמן כמו במכירה שמי שמוכר לאחר ל' יום הרי זה יכול לחזור בתוך ל' מה שאין כן במקדיש.

(הרחב דבר: והיינו דאיתא בתמורה די"ח תשא ובאת מאי עביד ליה אפילו ממרעייהו לישנא אחרינא אפילו ממגרייהו. ופרש"י אפילו הן במרעה באפר והגיע זמן הרגל לא יאמר אינו טורח אחריהם לבקשם באגם ולהוליכם אלא אמתין עד פעם אחרת עכ"ל. וקשה דמהיכא תיתי לעבור על מצות עשה ובאת שמה. והבאתם שמה. ועל לישנא אחרינא הקשו התוס' שהרי אסור בעבודה ואיך אפשר שדשו. אבל לדברינו מיושב שפיר דהא ודאי שהמקדיש בהמה בהיותו בביתו, מפריש לאחר שיבא לירושלים יהיה קרבן דלמאי יקדישנו בביתו וליפוש אסורא דגיזה ועבודה. וא"כ ה"ז דומה לאומר ה"ז עולה לאחר ל' יום. וזהו לשון הפסוק רק קדשיך אשר יהיו לך שיגיע עת שיהיו קדוש, ועד אותו זמן מותר בעבודה כמבואר בירושלמי קדושין פ"ג ר"א בשם ר"י אמר ה"ז עולה לאחר ל' יום ומכרה בתוך ל' יום ה"ז מכורה ר' בון ב"ח קומי ר"ז אמר תמן את אמר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט והכא את אומר הכין? א"ל תמן באומר מכבר הכא באומר לאחר ל' יום כו' ר"א [וצריך לומר ר' בא] בשם ר"י ה"ז עולה לאחר ל' יום מכרה בתוך ל' יום אינה מכורה. ליידא מילה אמר לאחר ל' יום פירוש א"כ אמאי אמר שיהא הקדש לאחר ל' יום ומשני ושיר לו גיזה ועבודה. הא לחזור בו לכולי עלמא אסור. אפילו לר"א בשם ר"י דאפשר למכור בתוך ל' יום. מכל מקום אם לא מכר לכולי עלמא ארץ ישראל לחזור בו. [ולא כמו שכתב הר"ן בשם הרשב"א בנדריים ד"ל דהאומר ה"ז והיינו עולה לאחר ל"י פלוגתא בירושלמי אי יכול לחזור בו] והיינו משמעות זה הפסוק רק קדשיך אשר יהיו לך לאחר זמן תשא ובאת וגו' וכסוגיא דתמורה אפילו ממרעייהו וקשה עליו להביאו מחיוב להביא ואינו יכול לחזור. איברא כל זה אינו אלא אי נימא דלאחר ל' יום ולא מהני אמירה לגבוה כמסירה להדיוט אבל לבר פדא בנדריים דכ"ט ב' דבכיוצא בזה אמירתו לגבוה כמסירתו

להדיוט. וא"כ גם בקדושת דמים כך הדין. אפילו בנדרי צדקה כמו שכתב הר"ן שם והכי איתא בירושלמי גיטין פ"ז גבי מחלוקת רבי וחכמים דכולי עלמא מודי בהקדש דהאומר לאחר ל' יום אמירתו לגבוה כו' ואינו יכול לחזור בו. צריך לומר דמפרשי האי קרא רק קדשיך אשר יהיו לך לולדות קדשים. כדאיתא בתמורה שם. והיינו אשר יהיו לך מאליו ולא שהקדשת בפ"ך. (והדברים עתיקים.)

ונדריך. עוד דבר חדש. דהנה אף על פי דאומר ה"ז קרבן הוא קדוש מכל מקום אסור להקריב עד שיאמר ה"ז עולה לה' כדמוכח בתו"כ ובנדריים (י,א) דמשום הכי צריך לומר עולה לה' ולא לה' עולה כדי שלא יוציא שם שמים לבטלה. אבל הא פשיטא דצריך לומר לה' וקא משמע לן קרא דנדריך אף על גב שלא אמר לה' ואי אפשר להקריבו עדיין מכל מקום תשא ובאת אל המקום וגו'. מחויב לגמור הקדשו ולהקריבו.

פרק יב, כז

כז ועשית עלתיך הבשר והדם על-מזבח ה' אלהיך ודם-זבחיך ישפך על-מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל:

ועשית עולותיך הבשר והדם. העולה יהי הקדש הבשר והדם ולא העור. ואשמעין קרא דסלקא דעתך בשלמא כשאומר ה"ז עולה מתחלה. הרי ידוע דין עולה שהעור לכהנים אבל אם הקדיש סתם למזבח ואח"כ עושהו עולה גם העור ה"ז הקדש קא משמע לן דמכל מקום אם הוא עולה יעשה רק הבשר והדם ואם הוא זבח היינו שלמים אזי **ודם זבחיך ישפך וגו' והבשר תאכל.** ולא יותר מהמקדיש מתחלה לשלמים [ולא כעובד כוכבים שהקדיש דמסתמא דעתו שיהא כולו לשמים כדאיתא במנחות דע"ג ב'].

פרק יב, כח

כח שמר ושמעת את כל-הדברים האלה אשר אנכי מצוה למען ייטב לך ולבניך אחריך עד-עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך:

שמר ושמעת וגו'. במנחות דפ"א ב' איתא שמור הבא תודה ושמעת הבא לחמה רבא אמר שמור הבא תודה ולחמה שומעת שלא תהא רגיל כן.

ענין דרשות אלו דקשה הלשון דלהיפך מיבעי מתחלה יש לשמוע ואח"כ לשמור מה ששמע. משום הכי פירושו שמור מה שפירשת ושמעת מה שלא פירשת ורבא מפרש שמור הדינים המקובלים איך לעשות. ושמעת שלא תעשה לשונות ואופנים שיש ספקות והוראת דחוקות אלא ברר דבריך. וזה ברור דלא כיונו לפרש זה הפסוק רק בתודה ולחמה שהרי לא נזכר מאומה בכתוב מזה. אלא הפסוק מכוון למה שהקדישם אמר בלשון סתם הקדש למזבח. או ה"ז עולה ולא אמר לה'. שמור הדינים שנאמר על זה ושמעת שלא להקדיש בלשונות גרועין חז"ל העלו כמו כן בתודה ולא הקדיש כראוי.

למען ייטב לך וגו' כי תעשה הטוב והישר. ידוע משמעות הטוב והישר הוא בעיני אלהים ואנשים. כסוגית הגמרא בדיני דבר מצרא ושומא הדרא משום ועשית הישר והטוב. ועיין לעיל ו' י"ח.

והוא ענין לכאן שהעושה דבר מקולקל ומביא לחכמים להורות איך להעמיד על עיקר הדין ומייגעם בכך. הרי אינו טוב לפני ה' ואינו ישר לפני אנשים. אבל כשיהיה נזהר בדבריו שלא יגיע לכך ה"ז הטוב והישר ובזכות זה ייטב גם לו ולבניו.

פרק יב, כט

כט כִּי-יִכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ וְיִרְשְׁתָּ אֹתָם וְיִשְׁבְּתָ בְּאַרְצָם :

כי יכרית וגו' וירשת אותם וישבת בארצם. השמר לך וגו'. דכל זמן שלא התיישבו בארץ לגמרי. אין מקום לחוש שיעבדו אלהי הכנענים שייראו שמא יתגברו הכנענים בזה ומשום הכי כתיב לעיל ו' לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם. וביארנו שם שיהיה עולה במחשבתם שיהיו לעזר במלחמתם. ועיין עוד מה שכתבתי לעיל ז' ט"ז לפי הענין. אבל הכא מיירי לאחר השמדה לגמרי, כמו שכתוב אחרי השמדם מפניך. ויש לחוש להיפך שלא יאמרו אחרי שהכנענים ישבו בזה הארץ הרבה שנים, ועבדו ע"ג זו בעבודה כזו, הרי כך היא סגולת הארץ. ועיין מה שכתבתי בספר שמות כ"ג כ"ג.

פרק יב, ל

ל השמר לך פן-תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הַשְּׂמֵדָם מִפְּנֵיךָ וּפְּנֵי-תִדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָּה יַעֲבֹדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת-אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה-כֵן גַּם-אֲנִי :

אחרי השמדם מפניך. פירוש רש"י אינו מובן. דמה צריך לטעם שיש לך לתת לב מפני מה נשמדו כו' הרי כל עבודה זרה אסורה אפילו אין טעם זה. אלא כמו שכתבתי (פסוק כט) דאחרי השמדם מפניך ואינו חושש שיתחזקו יש מקום יותר שלא יאמרו שעבודה זרה זו ועבודה זו מועילות לתבואת הארץ. על כן **ואעשה כן גם אני.** לעבודה זרה, כפרש"י על פי סוגית הגמרא. והנה הוא לא תעשה כידוע, דפן הרי זה כאזהרה דלא.

פרק יב, לא

לא לא-תעשה כן לה' אלהיך כי כל-תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את-בְּנֵיהֶם וְאֶת-בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בְּאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם :

לא תעשה כן לה' אלהיך. הוא אזהרה בפני עצמה וכפירוש הרמב"ן דעבודתם לה' ג"כ אסורה. ולא יתחשבו דמכל מקום סגולת הארץ בעבודה זו וגם זה אסור בלאו. **כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם.** ואיך אפשר לחשוב דסגולת עבודתם מועיל אפילו לגבוה.

כי גם את בניהם וגו'. עוד טעם. שהרי איבדו נפשות וזה ודאי אסור אפילו אם היה אמת ח"ו שהרי אסור לאבד נפש משום הצלחת פרנסה. אלא אין לנו להביט על עבודתם כלל.

פרק יג

פרק יג, א

א את כל-הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא-תסוף עליו ולא תגרע ממנו :

את כל הדבר וגו' אותו תשמרו לעשות. בא להזהיר שלא יחשבו להיפך שארץ ישראל אינה צריכה לשום סגולה לפרנסה ועולם כמנהגו נוהג בלי שום עבודה רוחנית. לא כן הדבר אלא כל הדבר היינו לקרבנות לגבוה ואופני עבודתם אותו תשמור לעשות.
לא תסוף עליו. מצות אחרות לסגולת הארץ.

ולא תגרע ממנו. מלהקריב קרבנות. ואמר את כל הדבר. ולא בקיצור את כל אשר אנכי וגו'. אלא הדבר הוא תורה שבע"פ שאי אפשר לשמור שום מעשה על פי תורה שבכתב אם לא על פי דברים שבע"פ. ועיין לעיל ד' ב'. וכך כתב הרמב"ם בהקדמה לספר היד החזקה בפירושו דהאי קרא.

פרק יג, ב

ב כִּי-יָקִיִּם בְּקִרְבְּךָ נְבִיא או חלום חלום וְנָתַן אֵלֶיךָ אות או מופת :

כי יקום בקרבך וגו'. ענין פרשה זו בדרך כלל יש להבין לר"ע דמפרש בסנהדרין (צ,א) דמיירי בנביא אמת מתחלה ואח"כ שקר. והאות ומופת היה בעת שהיה נביא אמת וא"כ האיך יפרש כי מנסה ה' אלהיכם אתכם וגו' איזה נסיון עשה הקב"ה. וגם עיקר הפרשה היא יצויר שיבא נביא לומר שרצון הקב"ה בכך מה שהזהיר בפירוש בעשרת הדברות על זה. וגם פסוק אחרי ה' אלהיכם וגו' אינו ענין לכאן. וכל הפסוק כבר נאמר ונשנה.

אלא הענין דמיירי בעת מקרה איזה חולי או שאר פגע רע בעיר ובא הנביא להגיד דסגולת עבודת כוכבים פלונית להיות ניצל ממקרה זו. ובזה יבאר הפרשה על נכון.

נביא. שהיה נביא בהקיץ. **או חולם חלום.** זה נבואה פחותה כידוע. ויש לבאר למעי פירוש הכתוב או חולם חלום. אם לענין שלא נשמע אליו הרי ק"ו הוא מנביא בהקיץ. ונראה שהוא לענין עונשו במיתה דהא דכתיב בפרשה הסמוכה במסית דבסקילה אינו אלא מסית אחד או יחידים אבל לא עיר והמסית את העיר אינו במיתה אלא א"כ הודחו רוב העיר על פי שנים כדין עיר הנדחת. אבל כל זמן שלא היה כדין עיר הנדחת אינו במיתה אלא א"כ היה נביא. והכי מבואר ברמב"ם הלכות ע"ג פ"ה ה"ב המסית את רוב אנשי העיר ה"ז מדיח ואינו נקרא מסית

היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה כו'. פירוש דוקא נביא ולא הדיוט כמו שכתבתי הלחם משנה ולא כדמשמע מהכסף משנה ואשמעין קרא דהוא הדין חולם חלום בכלל נביא. **ונתן אליך אות או מופת.** מכבר נתאמת לך שהוא נביא אמת על פי האות והמופת. וההבדל בין אות למופת נתבאר בפרשה שמות.

פרק יג, ג

ג וְבָא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֵלֶיךָ לְאמֹר נִלְכֶה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יִדְעֶתֶם וְנִעֲבַדֶם :

ובא האות והמופת אשר דבר אליך. שנתן כבר בכשרותו. הביא לראיה שגם זה אמת אשר נלכה וגו'.

אשר לא ידעתם. ומשום הכי אין אתם יודעים שכך היא סגולת ע"ג זו טובה למקרה זו. והוא אומר שיודע שכך הוא.

ונעבדום. עבודה זו מסוגלת למקרה זו. ובאשר אתה בעת צרה על כן הנך מסתפק בכך. ובא הכתוב והזהיר.

פרק יג, ד

ד לֹא תִשְׁמַע אֶל-דִּבְרֵי הַנְּבִיא הַהוּא או אֶל-חֹלֵם הַחֹלֵם הַהוּא כִּי מִנְסָה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אוהבים אֶת-ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל-לְבַבְכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם :

כי מנסה וגו'. באותו מקרה וצרה ר"ל.

הישכם אוהבים וגו'. ובזה שלא תשמעו להנביא במקום שיש סכנת נפשות הוא בחינה שאתם אוהבים אותו ית' בכל נפש.

פרק יג, ה

ה אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֵתוּ תִירְאוּ וְאֵת-מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֵתוּ תַעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבְּקוּן :

אחרי וגו'. הוא עצה לעת צרה ר"ל. אחרי ה' וגו' הולך בתום ילך בטח והוא משגב לעת צרה. **ואת מצותיו תשמרו.** תתנו השגחה על העיר אם המה נשמרים בדיני תורה או חלילה יש עוברים מצות התורה.

ובקולו תשמעו. להעמיד אנשים עוסקי תורה שעומד נגד כל המלחמות שבעולם כמו שכתבתי בספר בראשית על הפסוק וישמור משמרתו.

ואותו תעבדו. משמעות אותו לשון נתבאר לעיל (ו, יג, י, כ) על פי מדרש חז"ל שמפנה עצמו לעבודת ה' לבדו. והיינו להעמיד אנשים מוכנים לכך כמו עשרה בטלנים שבבית הכנסת.

ובו תדבקון. מבואר ג"ז שם שפירוש להשיא בתו לת"ח וכדומה. ובכל הדברים הללו אין אדם מוזהר בכל עת שיהא מתנהג בזה האופן רק לפי שעת הסכנה יש להוסיף זכויות כמו שכתבתי לעיל ו' י"ג בשעת מלחמה.

פרק יג, ו

וְהִנְבִּיא הַהוּא או חֲלֹם הַחֲלוֹם הוּא יוֹמֵת כִּי דַבֵּר-סֵרָה עַל-ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְדֶּךָ מִבַּיִת עֲבָדִים לְהַדִּיחְךָ מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבְעֶרְתְּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ :

כי דבר סרה על ה'. שעשה עת צרה כדי שיבואו ליד ע"ג.

המוציא וגו'. כדי להחיל עליך רוח קדושה דוקא.

והפודך מבית עבדים. שלא תהיה מוכשר להיות עבד. וגם זה הוכחה על רצונו שתהא זכאי להחיל עליך רוח קדושה ולא להביא רעה כדי לקבל טומאת ע"ג.

פרק יג, ז

ז כִּי יִסִּיתְךָ אַחִיךָ בֶן-אִמְךָ או-בִּנְךָ או-בִּתְךָ או אֶשֶׁת חִיקְךָ או רֵעֶךָ אֲשֶׁר כִּנְפֹשְׁךָ בִּסְתֵר לְאִמֹר נִלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אַחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֹתָהּ וְאַבְתִּיךָ :

בסתר. היינו ליחיד או ליחידים מה שאין כן לאנשי עיר בכלל אין דין מסית אלא מדיח שאינו אלא בנביא כמו שכתבתי לעיל. או שנים מדיחי עיר הנדחת.

אשר לא ידעתך וגו'. ענין הסתה הוא לומר דברים נפלאים כך אוכלת וכך שותה כדאיתא בסנהדרין דס"א ב' משום הכי דייק הכתוב אשר לא ידעת. והוא מספר לך ענינים נפלאים. ובאינו אומר כן אלא משיאו לע"ג הידועה לו אינו בכלל מסית.

פרק יג, ח

ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבְתֵיכֶם הַקְּרִבִּים אֵלֶיךָ או הַרְחִיקִים מִמֶּךָ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ :

הקרובים אליך או הרחוקים ממך. לפי הפשט בין שנצרך לפתוי מרובה או מועט.

פרק יג, ט

ט לא-תאבה לו ולא תשמע אליו ולא-תחוס עינך עליו ולא-תחמל ולא-תכסה עליו :

לא תאבה לו ולא תשמע אליו. כולו מיותר. ואפילו לפי הדרש שהביא רש"י מספרי לא תאבה לו היינו לא תאהבו. ג"כ מיותר שהרי כתיב לא תחמול וכן לא תשמע אליו שלא תעזבהו מיותר ג"כ. שהרי כתיב לא תכסה עליו. אלא מכאן למדו בגמרא סנהדרין שם (סא,ב) הא אם אבה ושמע חייב הניסת מיתה. ולפי הפשט ביאור אזהרות אלו הוא כעין אזהרה אל תפנו אל האלילים (ויק' יט,ד) שמשמעו שלא להרהר בדבר מדבריה כמו שכתב הרמב"ם הלכות ע"ג

פ"ב. ובא הכתוב להזהיר לא תאבה לו. בשעה שמתחיל לדבר בזה. ואם החל לדבר עמו אזי מוזהר שלא לשמוע אליו ואם כבר שמע הפתויים אזי לא תחוס וגו'.

פרק יג, י

י כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל-העם באחרונה: בראשונה. עיין להלן (יז, ז) מה שכתבתי שם

פרק יג, יא

יא וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים:

כי בקש להדיחך מעל וגו'. בנביא המדיח כתיב (לעיל פסוק ו) להדיחך מן הדרך וגו'. שודאי אינו מדיחו לעבוד ע"ג בהחלט כמו שכתבתי אלא לאותה שעה ולפי המקרה. וא"כ אינו דרך תמים תהיה וגו' אשר צוה הקב"ה. אבל כאן מיירי במסית לעבוד ע"ג, ומדיחו מעבודת ה' לגמרי.

ממקום עלול להדחות לע"ג.

מבית עבדים. שלא להיות משועבד בחייו לשום אמצעי זולת לה' לבדו והוא רוצה להשפילך ממעלתך.

פרק יג, יב

יב וכל-ישׂראל ישמעו ויראון ולא-יוספו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך:

ולא יוסיפו לעשות. הסתה בדברים כאלה אשר הוא בסתר מבני אדם. הוא נקרא מעשה.

פרק יג, יד

יד יצאו אנשים בני-בליעל מקרבך וידיחו את-ישׂבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא-ידעתם:

אשר לא ידעתם. עד כה כמה תקפה וגדולתה של עבודת כוכבים זו. אבל היום תדעו ותשמעו לעזוב את ה' ולעבוד אותה חלילה.

פרק יג, טו

טו ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך: נעשת התועבה הזאת. היינו שנדחו ועבדו.

פרק יג, יז

יז וְאֶת-כָּל-שְׁלָלָה תִקְבֹּץ אֶל-תּוֹךְ רְחֹבָה וְשָׂרְפֶתָּ בְּאֵשׁ אֶת-הָעִיר וְאֶת-כָּל-שְׁלָלָה כְּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ וְהִיְתָה תֵל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד :
והיתה תל עולם. דמקום ששלט בה כח הטומאה בחוזק הוא מקום מסוכן לעולם על כן אותו מקום חרם הוא ושרוי בו כח עבודת כוכבים.

פרק יג, יח

יח וְלֹא-יִדְבַק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן-הַחֶרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֶרֶן אָפוֹ וְנָתַן-לְךָ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֵּךְ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ :

ונתן לך רחמים. דמעשה עיר הנדחת גורם שלש רעות בישראל. א' שההורג נפש נעשה אכזר בטבע. והנה יחיד הנהרג בבי"ד כבר נבחר לזה שלוחי בי"ד. אבל עיר שלמה בעל כורחנו עלינו להרגיל כמה אנשים להרוג ולהיות אכזרים. ב' שאין לך אדם מאותה עיר שאין לו קרובים בעיר אחרת ומתגברת השנאה בישראל. ג' שנעשה קרחה ומיעוט בישראל. על זה הבטיח הכתוב שבזה שתעסוק בזה בלי שום הנאה מביזה ישוב ה' מחרון אפו. ונתן לך רחמים. מדת רחמים. והכי מפרשי בגמרא יבמות (פט,א) וברבה פרשה עקב.
ורחמך. שיהיו אוהבים אותך. ועיין להלן (ל,ג).
והרבהך. כמשמעו.

פרק יג, יט

יט כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר אֶת-כָּל-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ :

כי תשמע בקול וגו'. לא ביארו הראשונים ז"ל מה הוסיף הפסוק הזה והרי מיירי בהכי שעושיין רצון ה' אלא פירוש כי תשמע בקול היינו עסק התלמוד והבנה בקול ה' בדיוק כמו שביארנו כמה פעמים ועיין להלן ל" פסוק ב'. ובאשר דאף על פי דשלוחי מצוה אינם נזוקים (פסחים ח,ב) מכל מקום היכא דשכיחי הזיקא שאני [לכולי עלמא כמו שכתבתי בספר שמות ל"ב כ"ו בהרחב דבר] והרי אין שכיחי הזיקא יותר ממעשה עיר הנדחת, כמו שכתבתי. משום הכי הוסיף הפסוק תנאי כי תשמע בקול שתהיה עוסק בתורה כדי לשמור את כל מצותיו וגו' וגם כדי לעשות הישר וגו' היינו בשמירת מדותיו ית' ובזה יהיה עסק התורה מסייע לתקן את אשר תעוות ע"י מעשה עיר הנדחת. ומכאן למדנו דמי שהגיעו מעשיו לידי רוגז ואכזריות או לידי שנאת הבריות אזי יעסוק בתורה לשמה, ובזכות זה תמצא ידו להעמיד הליכותיו על דרך הטוב והישר.

פרק יד

פרק יד, א

א בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא-תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת :

בנים אתם וגו'. מובן שהוא הקדמה וטעם לאזהרה שאחריו. וכפירוש רש"י ורמב"ן ז"ל אבל קשה אם הוא טעם אם כן למה זה כתבה תורה עוד טעם אחר האזהרה כי עם קדוש אתה וגו' אלא משום דבאזהרה דלא תתגודדו נכלל שתי משמעויות וכדאיתא ביבמות פ"א (יג,ב). חדא גדידה בבשר על מת כמו ולא תשימו קרחה וגו'. שנית לא תעשו אגודות אגודות. ואינו אסמכתא כמבואר בסוגיא דאמר ריש לקיש לר' יוחנן איקרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות וכו' הרי דמקשה בפשיטות וכך כתב הרמב"ם הלכות עבודת כוכבים (יב,ד) ובכלל אזהרה זו שלא יהא שני בי"ד בעיר אחת כו' מעתה הקדים הכתוב טעם בנים אתם לה' לאזהרה שלא תעשו אגודות אגודות. כיון שאתם בנים לה' על כן אין ראוי שיתראה שנפרדים אתם במנהגים השייך לתורתו, דטבע הבנים להיות הולכים בדרך אחד. מיהו בשני בי"ד או בשתי עיירות אין ניכר פרידתן כ"כ. וכן, שנוי מנהג מה שאינו שייך לתורת ה', אין בזה אזהרה.

ולא תשימו קרחה וגו'. עיין מה שכתבתי בספר ויקרא (יט,כז וכא,ה).

פרק יד, ב

ב פִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה לֵה' אֱלֹהֶיךָ וּבָךְ בָּחַר ה' לֵהיִוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה :

כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' וגו'. נתן הפסוק שני טעמים על איסור גדידה בכלי וקרחה ביד על מת. א' משום כי עם קדוש אתה וגו' פרוש ומובדל לגבוה. וא"כ יש לדעת כי כל צער ומקרה רע ר"ל רצון הקב"ה הוא לכבודו ית' או לכפרת עון של החי שהוא גם כן כבוד ה' ורצונו. וראוי למי שמובדל לה' שיבטל צערו מפני רצון ה' מיהו בכי ואבילות כפי שיעור שנתנה תורה הוא רצון ה' לתת כבוד למת עד שכבוד המת דוחה כמה מצוות שבתורה ואבילות בכלל כבוד המת הוא. אבל לעשות דבר שישאר הרושם לאחר זמן שקבעה התורה, אין זה כבוד המת, ורק הפקת צער הוא, ואין ראוי לקדוש ה' לעשות כן. ואם כן הוא טעם מצדנו.

ועוד טעם **ובך בחר ה' וגו'.** שיהיו נכנסים ונקבצים בכם כל מי שבא לעבוד ה' מכל העמים כמו שביארנו ענין סגולה בפרשה יתרו (יט,ה) ולעיל ז' ו' וא"כ אין זה כבודו ית' לפני אה"ע שיהיה עם סגולה שלו ממושך וממורט משום הכי כתיב בישראל בין עיניכם - מקום הנראה לכל אדם אף על פי שאסור בכל הראש כמו בכהנים. וכמו שכתבתי בספר ויקרא שם (כא,ה).

פרק יד, ג

ג לֹא תֹאכַל כָּל-תוֹעֵבָה :

כל תועבה. משמעות תועבה הוא מה שטבע אנושי מרחק מצד שהוא אדם. אבל לשון כל תועבה משמע כל שתיעבתי לך. ונפש ישראלי ראוי לתעבו כענין ותעב תתעבנו שמרגיל עצמו להתרחק ממאכל איסור עד שנפשו קצה בהם ממש כענין ותעב תתעבנו (לעיל ז,כו) וכדאיתא

במסכת בכורות ס"פ כל פסולי המקודשין (לז,א) דנבילות וטריפות נפשו של ישראל קצה בהם. ובספרי הוסיפו לכלול בלשון כל תועבה. מה שנקרא בתורה תועבה היינו קדשים בעעלי מומין שנקראו תועבת ה'.

פרק יד, ד

ד זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים :

זאת הבהמה וגו' שור וגו'. אף על פי שפיהו גמום ופרסותיו חתוכות אך כיון שמכיר הוא מינו שהוא שור וגו' רשאי לאכלו.

פרק יד, ו

ו וכל-בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו :

וכל בהמה מפרסת פרסה וגו'. משום דשה כשבים משמע ולא כלאים הבא מן הכשב ועז. וכדאיתא בב"ק פרשה מרובה (עז,ב) ובכמה מקומות כל מקום שנאמר שה לאפוקי כלאים משום הכי כתיב וכל בהמה וגו' ובבכורות (ז,א) איתא מדכתיב שה שה מרבין אפילו כלאים. אבל התם מיירי אפילו הוא קלוט. ואפשר לומר עוד שבא ללמד אפילו אינו מכיר שום מין יכול לסמוך על סימנין אלו ואין לו לחוש שמא הוא נדמה ומשונה כמו שכתב הרמב"ן בהלכות מסכת בכורות פ"ב (יא,ב) ודוקא דמוחזק שנוי בדריה, אבל לא איתחזק, מיחש ודאי לא חיישין דלמא הוה בהו שינוי, דאם כן צמר לתכלת לעולם לא משכחת לה אלא כולהי בהמות במינן ילדן עכ"ל.

פרק יד, ז

ז אך את-זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את-הגמל ואת-הארנבת ואת-השפן כי-מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם :

וממפריסי הפרסה השסועה. היינו שסע שתי פרסות דכתיב לעיל (פסוק ו) ובספר ויקרא (יא,ג). היינו סדוק למעלה ולמטה ובספר ויקרא (יא,ז) שפירש הכתוב ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה. משום הכי לא הוצרך לפרש תחלה וממפריסי הפרסה השסועה. אבל כאן שקצר הכתוב וכתב ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא. והיה קשה שהרי פרסה לחוד אינו סימן טהרה כלל עד שיהיה משוסע, משום הכי פירש הכתוב כאן ממפריסי הפרסה השסועה. זהו פשוטו של דבר והדרשה ידועה.

ופרסה לא הפריסו. בגמל לא שייך לומר כך אלא אינו מפריס כמו שכתבתי בספר ויקרא (יא,ד). אבל כך דרך המקרא לכתוב בלשון השייך במה דסליק מינה לחוד וכמו שכתבתי שה י"ג כ'.

פרק יד, ח

ח וְאֶת-הַחֲזִיר כִּי-מִפְּרִיס פְּרָסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טִמָּא הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגְעוּ:

טמא הוא לכם. פירוש משוקץ לאכילה. כמו בדגים (פסוק י) ובעופות (פסוק יט). ולא מיירי בטומאה וטהרה כאן כלל, אלא באיסור והיתר, ופירוש ובנבלתם לא תגעו מבואר בספר ויקרא י"א ח'.

פרק יד, יא

יא כֹּל-צֶפֶר טְהוֹרָה תֹאכְלוּ :

כל צפור טהורה. ולהלן (פסוק כ) כתיב עוד הפעם כל עוף טהור תאכלו. וזה פלא. מזה למדו חז"ל בחולין (קלט,ב) דצפור לא מיקרי אלא טהור. מה שאין כן עוף יש טהור וטמא משום הכי פירוש הכתוב עד שלא הוציא הטמאים מכל מקום צפור תאכלו שאין טמא נקרא צפור אבל קודם שבא לומר (פסוק כ) דעוף טהור תאכלו פירוש את אלה לא תאכלו והמותר כל עוף טהור תאכלו והוא דכתיב בצפור טהרה, ודאי מיותר ולדרשה כדאיתא שם (קמ,א) לאסור את השחוטה של מצורע בלאו הבא מכלל עשה. טהרה ולא שחוטה והכי דרשו בתו"כ בפסוק להלן (פסוק כ) כל עוף טהור ולא טמא כפרש"י שם.

פרק יד, יב

יב וְזֶה אֲשֶׁר לֹא-תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזָנִיָּה :

וזה אשר וגו'. בספר ויקרא כתיב ואת אלה תשקצו מן העוף וגו'. וכאן כתיב וזה אף על פי דמסיים אשר לא תאכלו מהם בלשון רבים. והיה ראוי יותר לכתוב ואלה אשר לא תאכלו מהם. ומכאן יצא הדרש (חולין שם) וזה לרבות את השחוטה דמצורע ולאסור בעשה ולא תעשה. ומתפרש מהם על הפסוק דלעיל צפור טהורה יש אחד שלא ניתן באכילה וקאי מהם אלמעלה ואלמטה.

פרק יד, יג

וְהִרְאָה וְאֶת-הָאֵיָהּ וְהִדְיָהּ לְמִינָהּ :

למינה. כבר נתבאר (בספר ויקרא ביאור למינה ולמינהו).

פרק יד, כ

כ כָּל-עוֹף טְהוֹר תֹאכְלוּ :

כל עוף טהור. בין שהוא מעופף על הארץ בין שהוא על רקיע השמים כמו שכתבתי בספר בראשית א' הכל בכלל עוף.

פרק יד, כא

כא לא-תאכלו כל-נבלה לגר אשר-בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא-תבשל גדי בחלב אמו :

כל נבלה. לא מיבעי מתה ממש אלא לא נשחטה כראוי הרי היא בכלל נבילה. ועל זה נותן המקרא טעם **כי עם קדוש אתה.** לא משום שאינו נפש נקיה לאכול נבילה וא"כ אינו אסור אלא מתה ממש. אבל לא זה הטעם אלא משום כי עם קדוש אתה וא"כ אין נפקא מינה איזו נבלה הכל בכלל נבילה וכיוצא בזה פירוש הכתוב בספר שמות כ"ב ל' גבי טריפה להוציא מלבן של דעות משובשות. דאזהרת נבילה וטרפה הוא משום נקיות וחולי וכדומה. ופירוש הכתוב עוד **לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי.** שאינו דומה לנבילה שמתה מחמת חולי שאין דעת יפה של בני אדם אוכלין אותה וא"כ האיך יאכלו גר אשר בשעריך. ולהטעות ודאי אסור אלא על כורחך לא מיירי במתה ממש אלא לא נשחטה כראוי. והיה ראוי לכתוב לגר אשר בשעריך תתננה או מכור לנכרי ואכלה. אלא משום דאסור לנכרי לאכול בני מעים משום אבר מן החי. משום הכי דוקא לגר תושב שקיבל ז' מצות ולא יאכל אבר מן החי רשאי למכור אפילו לאכילה ודאי משום דלא יאכל בני מעים. אבל לנכרי אינו רשאי למוכרה ודאי לאכילה, אלא מוכר סתם. כ"ה בשו"ת ח"ס יו"ד סי' י"ט. וכתוב או **מכור** ולא כתיב תמכור כמו תתננה ללמדנו דאפילו ע"י שליח. דאף על פי דלקנות נבילה להרויח אסור. מכל מקום לעשות שליח למכור שרי. ועיין בט"ז יו"ד סימן קי"ז.

לא תבשל גדי בחלב אמו. בפרשה משפטים ותשא כתיב אחר ביכורים. ביארנו שהיה מנהג אנשי הארץ לזבל השדות עי"ז והזהירה תורה על זה לישראל משום איסור בישול והנאה ורק הבאת ביכורים יברך את השדה ומכאן למדנו כל הנאות שאסורין. וכאן מיירי באיסור אכילה וקא משמע לן דגם באכילה אינו אסור אלא בבישול לאפוקי אם תרו כולי יומא בחלבא מהתורה שרי.

פרק יד, כב

כב עשר תעשר את כל-תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה :

את כל תבואת זרעך. לשיטת רש"י ותוס' ורמב"ן אינו אלא דגן תירוש ויצהר דמפורש בקרא דבסמוך והיינו דכתיב תבואה וכדאיתא בנדרים (נה,א) הכל מודים דתבואה אינו אלא בחמשת המינים. והא דכתיב זרעך. יש דרש מה שרוצה אתה להזריע ולהוציא השדה. והא דכתיב שנה שנה. הדרש (ספרי) שאין תורמין ומעשרין משנה לשנה כל זה שיטת רבותינו ז"ל. אבל דעת הגאונים והרמב"ם ז"ל דכל זרעים היינו תבואה וקטניות חייב בתרומות ומעשרות מהתורה זולת ירקות. ופירוש תבואת זרעך מה שאתה מכניס לאוצר ולסחורה מזרעך. וכמו שכתבתי בספר ויקרא י"ט כ"ה ולהלן ל"ג י"ד ובכמה מקומות דפירוש תבואה משמעו הכנסה בעסקיו גם מלבד הנאכל בביתו ובלשון גמרא הוא עללתא. ופירוש הכתוב גדרי זרעים.

היוצא השדה שנה שנה. דיש שלשה הבדלים בין זרעים לירקות. א' דזרעים כשם שמכניסין מן השדה לגורן כך מוציאים גוף הזרע מן הגורן אל השדה לזריעה מה שאין כן ירקות יש להם זרעוני גנה שאינם נאכלים מה שמזרעים, ולא מוציאים גוף הפרי לזריעה, היינו היוצא. ב' דזרעים זורעים שדות שלמות רחוק מן הבית, שהרי בשעת אכילה אין מביאים מן השדה לביתו לאכול, אלא מייבשים ומכניסים לגורן תחלה. מה שאין כן ירקות, אוכלים כשהם חיים ונתלשים מן הארץ כמו שכתבתי בספר במדבר ל"ה ג'. משום הכי זרעים עפ"י רוב ירקות בגן הירק סמוך לביתו ולא בשדה, וכמו שכתבתי לעיל י"א י' היינו השדה. ג' דזרעים אין גדלים אלא פעם אחת בשנה. מה שאין כן ירקות יש מהם גדלים בכל חודש וכמו שכתבתי להלן ל"ג י"ד דמשום הכי נקראים גרש ירחים. היינו שמפרש הכתוב שנה שנה.

ופירש הכתוב ג' הבדלים הללו דיש מינים דזרעים ירק וזרעים היינו כשהוא נזרע בגן הירק ונאכל מעט בחיותם נקראו ירק וגדלים בגנה סמוך לביתו ופטורים מתרומות ומעשרות אף על גב שיש מאותו מין שזרעים שדות שלמות ואז המה זרעים וחייבים בתרומות ומעשרות ומינים אלו אין בהם אלא הבדל השני. וכן יש להיפך. משום הכי פירש הכתוב שלשה גדרי זרעים. א. היוצא. ב. השדה. ג. שנה שנה.

פרק יד, כג

כג ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר-יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את-ה' אלהיך כל-הימים :

מעשר דגנך תירשך ויצהרך. לדעת הגאונים והרמב"ם יש להבין מדוע דייק הכתוב כאן לפרש דגנך וגו' אף על גב שביארנו בספר במדבר י"ח י"ב דבכלל דגן כל דמידגן במשמע זרעים ופירות האילן, לאפוקי משקה אינו מידגן, משום הכי פירוש הכתוב תירוש שהוא משקה יין ויצהר שהוא שמן, מכל מקום למאי פירש הכתוב בזה המקרא הני תלתא.

וגם קשה הא דכתיב כאן בענין דמעשר **ובכרת בקרך וצאנך.** שהוא מאכל כהנים ולא בעלים ואי נימא דאגב מעשה כתיב בכורות באכילה בירושלים. א"כ למאי יחד הכתוב רק בכורות ולא כל נדרים ונדבות דמותר גם לבעלים כמעשר שני וכלשון הפסוק לעיל פרק י"ב.

אלא מתחלה יש לבאר סוף הפסוק **למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים.** ותניא בספרי והובא בתוספות קדושין (כד, א) וב"ב (כא, א) לא ניתן מעשר שני אלא בשביל תלמוד ויראה והפירוש כי מעשר שני אינו נאכל אלא בירושלים וא"כ לבעלים לאכול במשך ימי רגלים שבא לירושלים כל עשירית תבואתו ועל כן או יושב בעצמו בירושלים גם אחרי הרגל והרי אין לו עסק שמה כי אם תלמוד ויראה. או שמניח לתלמידים בירושלים, ובזה התלמידים מתפרנסים ומתרבים. וזהו תכלית מצות מעשר שני להגדיל תורה. ונמצא מיירי כאן באכילה שלא בימי הרגל אלא בכל השנה.

ומעתה לעיל (יב,ו) דמיירי בביאת המקדש ברגלים כדכתיב ובאת שמה והבאתם שמה וגו'. ועל כורחך מקריבים במועד או לפני המועד שהרי המשהה קרבנו רגל אחד עובר בעשה

כדאיתא בר"ה (ו,א) משום הכי נתפרש אכילת כל הקדשים, וכן בפסוק (פסוק יא-יב) דכתיב ושמחתם לפני ה' אלהיכם וגו' היינו שמחת רגלים בבשר קדשים. מה שאין כן כאן דמיירי באכילת כל השנה בירושלים, וזה אינו אלא הנשאר ממעשר שני בירושלים או בכורות דכתיב בהו (להלן טו,כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה ולא נצרך הכהן להקריבם ברגל דוקא כי אם באותה שנה. ואחר שכן דמיירי בתלמידים פירוש הכתוב דגנך תירושך ויצהרך. שהמה הכרחי לחיות האדם הנדרש לתלמידים כדאיתא בב"ב (צ,ב) דיינות שמנים וסלתות המה חיי נפש, ולא שארי פירות. ואם כן פירוש כאן דגן כמשמעו חמשת המינים. ובכורות נאכל לכהנים תלמידים.

פרק יד, כד

כד וְכִי-יִרְבֶּה מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי-יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ :

וכי ירבה ממך הדרך. ומפרש המקרא שלשה אופנים שהדרך הוא אך למשא על הבעלים. א'. כי לא תוכל שאתו. היינו שנטמא ולא יהי נאכל בירושלים. ב'. כי ירחק ממך המקום וגו' כמשמעו דרך רחוקה. ג'. כי יברכך ה' אלהיך שיהא הרבה תבואה ואי אפשר להוליך כ"כ.

פרק יד, כה

כה וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ :

וצרת הכסף בידך. שיהא משומר בידך אף על פי שהוא ממון גבוה ואין לו תובעין ודיני שמירה מכל מקום מצוה לשמור או משמיענו המקרא שלא יבוש בכך להיות צרורים בידך שהרי ממון גבוה הוא ואין בזה חרפה.

פרק יד, כו

כו וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר-תֵּאֵוֶה נִפְשְׁךָ בְּבִקְרָא וּבִצְאָן וּבִיַּיִן וּבִשְׂכָר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשְׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמַחְתָּ אֵתָהּ וּבֵיתְךָ :

ובכל אשר תשאלך נפשך. כל מיני תענוגים שאפשר ליקח בכסף ואין צריך לקמץ כדי להניח על תלמידים לאחר הרגל אלא יכול להתענג בהם. ושמת אתה וביתך. תשמח בהם כל בני ביתך במועדים.

פרק יד, כז

כז וְהָלוּי אֲשֶׁר-בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ :

והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו. לעיל י"ב ט' הזהיר הכתוב פן תעזוב את הלוי כל ימך על אדמתך ולא תביא אותו ג"כ לירושלים. וכאן הזהיר הכתוב שלא יעזבנו מלהתענג ג"כ בכל אשר תשאל נפש הבעלים ככה תענג את בית הלוי. ופירוש אשר בשעריך שהוא בערי ישראל

ממונה לתורה ולתעודה, והיינו שוטרים הלויים שהמה ת"ח ועליהם כתב כי אין לו חלק ונחלה עמך. שיהא לו מעות מעשר שני לקנות תענוגים ולשמוח ברגל הוא ובני ביתו. ובבר ביארנו בספר במדבר י"ח כ' ולעיל י' ט' דמשמעות חלק הוא בתענוגי האדם שמלבד חיי הכרחי ואינם נצרכים כ"כ לת"ח המשוקעים בעיון תורה כמו שכתבתי שם.

פרק יד, כח

כח מקצה שלש שנים תוציא את-כל-מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך :
מקצה שלש שנים. בזה הפרשה נכלל שתי מצות עשה כדרך משנה תורה. א' מצות עשה דביעור היינו מקצה שלש שנים וגו'. ב' מעשר עני היינו תוציא כל מעשר תבואתך **בשנה ההיא.**

פרק יד, כט

כט ובא הלוי כי אין-לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך ה' אלהיך בכל-מעשה ידך אשר תעשה :
ובא הלוי. למשמעות הראשון ובא הלוי היינו מעשר ראשון ובה נכלל גם כן כהן לתרומתו. אלא משום שדרך שלא להשהות תרומה בביתו גם בלא זה כמו שכתבתי בפרשה קרח בשם הירושלמי משום הכי כתיב הלוי לחוד.
והגר וגו'. היינו למשמעות השניה שהיא מצות עשה.
ואכלו ושבעו. כדי שיתחייבו בבהמ"ז ובזה היה שפע ברכה לבעלים כמו שכתבתי בפרשת עקב. והיינו דמסיים **למען יברכך וגו'.** וגם בלי בהמ"ז כשהעני שבע בבית העשיר נותן ברכה להעשיר והברכה פועלת הרבה יותר מזכות מצות תרומות ומעשרות לבד. והיינו דמסיים בכל מעשה ידך. דמשמעו אפילו עסקים שלא בקרקע. אבל תרומות ומעשרות לבד אף על פי דמברכי לבעלים כדאיתא בתענית פ"א אבל אינו אלא ברכת הארץ. מה שאין כן ברכת העני פועלת בכל.

פרק טו

פרק טו, א

א מקץ שבע-שנים תעשה שמטה :

תעשה שמטה. אינו כמשמעות הכתוב והשביעית תשמטנה. דשם הפירוש עזיבת האדמה בהעדר עשיה ועבודה. ואם כן לא שייך על זה תעשה שמטה. אלא תהיה שמטה. אלא כאן יש משמעות אחרת דתהיה פעולת השמטה ומפרש המקרא.

פרק טו, ב

ב וְזֶה דְבַר הַשְּׁמֵטָה שְׁמוּט כָּל-בְּעַל מִשֶּׁה יָדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ לֹא-יִגַּשׁ אֶת-רַעְיוֹ וְאֶת-אֶחָיו כִּי-קָרָא שְׁמֵטָה לֵה':

שמוט וגו' אשר ישה ברעיו לא יגש וגו'. מדבר בלשון נסתר ואח"כ חזר הכתוב את הנכרי תגוש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך בלשון נוכח וגם כפל לשון.

אבל הענין די שני אופני הלוואות. א' בשעה שישבו ישראל בשלותם על הארץ וכל עסק האדם היה זריעת השדה ועבודתה וכשאיין לו במה לזרוע ה"ז לוח תבואה לזריעה ובתבואות הוא משלם ואם הגיע שביעית ועדיין לא שילם על זה הזהירה תורה על ב"ד שמוט כל בעל. בי"ד יעשו שמיטה היינו שישמיטו את בעל בעמיו שהוא ישה לרעהו בכחו אזי ישמיטו את ידו לא יגוש וגו' בי"ד יזהירו אשר לא יגוש וגו'.

ומפרש הטעם כי קרא שמטה לה'. זה הלשון שמטה לה' לא שייך אלא בשביתת הארץ. והוא טעם על שמוזהרים בי"ד להשגיח שלא יגוש משום שהגיע שביעית והלווה אינו עובד את השדה וכאשר יגוש אותו יהיה מוכרח למכור השדה משום הכי הזהירה תורה שלא יגוש וגו'.

פרק טו, ג

ג אֶת-הַנִּכְרִי תִגְשׁוּ וְאֲשֶׁר יְהִי לְךָ אֶת-אֶחִיךָ תִשְׁמַט יָדְךָ :

את הנכרי תגוש וגו'. בכאן מיירי בהלוואה באופן שני. היינו בעסק מסחור. ומזהיר הפסוק את המלוה דאת הנכרי תגוש ואשר יהיה לך את אחיך. אף על פי שאינו נוגע לשמיטת הארץ, דומיא דנכרי שאינו שובת בשביעית, מכל מקום תשמט ידך. אך יש נפקא מינה.

פרק טו, ד

ד אִפְסֵי כִּי לֹא יְהִי-בְךָ אַבְיוֹן כִּי-בִרְךָ יְבָרְכֶךָ ה' בְּאַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן-לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ :

אפס כי לא יהיה בך אביון וגו'. לא יגרום השמטת כספים שתהיה אביון שהרי המלוה על מסחור אם לא ישיב חובו נעשה המלוה אביון וא"כ יש לעשות תקנה לזה. והיינו תקנת פרוזבול. או למסור לבי"ד. וא"כ אין הבי"ד רואים להשמיט אדרבה בי"ד נכנסין בעובי הקורה שלא ישמיט ויהיה אביון.

כי ברך יברכך ה' וגו'. הקב"ה חפץ לברך אותך ולא שתהיה אביון.

פרק טו, ה

ה רַק אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם :

אם שמע תשמע בקול ה'. משמעו בכל מקום להשכיל ולהבין [כמו שכתבתי לעיל י"ג י"ט וכ"ה בספר מכאן אמרו שמע אדם קימעא משמיעים אותו הרבה כו'] דקדוקי דברי ה'. לשמור. המשנה היוצא מחקור הלכה ודקדוק בקול ה'.

לעשות את כל המצוה הזאת. כדי לעשות דקדוקי המצוה. בזה האופן יברכך ה' אפילו בעסק ומסחור וכדאיתא בעבודה זרה (יט,א) דהעוסק בתורה נכסיו מצליחין. ויותר מבואר להלן ל' י' דכל מה שהיה רצונו ית' שיהיו ישראל יושבים לבטח בארץ ישראל על עבודת הארץ הוא משום דכל זמן שאין האדם עוסק בתורה אז נדרש לשמירה יתירה. ואין מקום משומר כמו בארץ ישראל עיקר ישיבת ישראל. וזה אי אפשר בעניני מסחר שמביאים את האדם להתרחק מארץ ישראל ולהיות בקרב אוה"ע. אבל מי שעוסק בתורה הרי עסק התורה משמרתו כמו שכתבתי כמה פעמים. ולהכי כאן דמיירי בהלואת מסחר, מפרש המקרא הענין דניחא לקוב"ה שתהיה לך ברכה במסחר רק בזה האופן שתהיה משומר עפ"י עסק התורה. והביא הוכחה לזה:

פרק טו, ו

ו כִּי-ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר-לְךָ וְהֶעֱבַטְתָּ גוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִעֲבֹט וּמְשַׁלֵּת בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשְׁלוּ :

כי ה' אלהיך ברכך וגו'. שהרי גם בהיותך במדבר בלי ישוב הארץ מכל מקום ברכך במסחור שהיה להם בהלואת סמוך לאדום ומואב וכדומה וכמבואר לעיל ב' ז'.

והעבטת גוים רבים. תלוה על רבית.

ואתה לא תעבוט. ללות מן עובד כוכבים על רבית קטנים כדי להלוות ברבית גדולה אלא יהי לך מה להלוות בלי ללוות.

ומשללת בגוים רבים. ג"ז גורם הצלחה בנכסים.

ובך לא ימשלו. ממשלה גדולה ממך. אלא תהיה חפשי לגמרי.

פרק טו, ז

ז כִּי-יְהִיֶּה בְּךָ אֶבְיוֹן מֵאֶחָד אַחֶיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֵאֲמַץ אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאֶחָד הָאֶבְיוֹן :

מאחד אחיך. ממיוחדים שבאחיך היינו עני הגון, שאינו מחזר על הפתחים, אלא עני שירד מנכסיו והוא חשוב.

באחד שעריך. הוא ההולך מעיר לעיר, ומגיע לעירך ג"כ, והוי כמו דכתיב או באחד שעריך. אלא בשביל שנשתנו במצות נתינה בין שני אביונים הללו כאשר יבואר. על כן לא יוכל לכתוב או. דהוי משמע דשתי אזהרות דכתיבי כאן קימי על שני אופני אביונים הללו משום הכי לא כתיב או. ולשון **כי יהיה בך אביון** קאי על מאחד אחיך בפני עצמו ועל באחד שעריך בפני עצמו.

בארצך וגו'. ואתה יודע טבע האנשים להבין כמעט אם אינן רמאים וכדומה.

לא תאמץ וגו'. קאי על אחד אחיך. שטבע ישראל להיות רחמנים ולחמול על אדם כושל. אלא גם זה טבע האדם לחמול על ממונו ולאמץ את לב החמלה. על כן בא אזהרה לא תאמץ את לבבך.

ולא תקפוץ וגו'. קאי על באחד שעריך. שטבע האדם שלא לחוס על מהדורי ובא אזהרה שעכמה פעמים לא תקפוץ את ירך לגמרי, כדאיתא בב"ב (ט,א) דנזקקין לו למתנה מועטת.

פרק טו, ח

ח כִּי-פֶתַח תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ לֹא וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֹר לּוֹ :

כי פתח וגו'. קאי על אחד אחיך. כפי הצורך שנדרש להקימהו על רגליו.

והעבט תעביטנו וגו'. סתם לשון עבוט משמעו הלואה, כמו והעבטת גוים וגו'. אבל אם בא בכפל לשון ולא כתיב ותעביטנו. על כורחך או משמעו משכון כמו להלן כ"ד י' לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו. דמשמעו ליטול משכנו. ונעשה מפעולת הלואה שם עבוט הבא בסיבת הלואה. וא"כ הפירוש כאן תנהוג מנהג דרך ארץ ותטול משכון בשעת הלואה שלא תאבד מעותיך. וזהו דעת השאלתות סי' קמ"ז וכרך כתב הרמב"ם בהלכות מלוה בפירוש דהאי קרא. או דגם כאן משמעו הלואה לחוד. והא דכתיב בכפלות העבט תעביטנו. בא ללמד על שני אופני הלואה כמו אם יש לו ואינו רוצה להתפרנס אזי תתן לו לשעה ואח"כ תגבה ממנו ולהיפך אין לו ואין רוצה ליטול מתנה - תתן לו בתורת הלואה. ופליגי בזה בכתובות (ז,ב) ע"ש.

פרק טו, ט

ט הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן-יְהִי דְבָר עִם-לִבְּךָ בְּלִיעַל לְאֹמַר קִרְבָּה שְׁנַת-הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעָה עֵינֶךָ בְּאַחֶיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לּוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֶל-ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא :

השמר לך וגו'. קאי על באחד שעריך. דמהדורי אפיתחא. ובבוא שביעית והשדות והגנות פתוחים לכל עובר הרי המה מלאים על כל שדה ועל כל גנה. **ולא תתן לו.** מאומה.

פרק טו, י

י נִתּוֹן תִּתֵּן לּוֹ וְלֹא-יֵרַע לִבְּךָ בְּתִתֶּךָ לּוֹ כִּי בְּגִלְלַת הַדְּבָר הַזֶּה יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ :

ולא ירע לבבך וגו'. לא יהי ניכר לפניו שאתה נותן לו בעל כורחך. דלב שמח ייטיב גהה. והכי הוא להיפך. דלב רע מעציב הפנים וכמבואר בנחמיה (ב,ב) מדוע פניך רעים וגו' אין זה כי אם רע לב.

כי בגלל הדבר הזה וגו'. שתתן לו בטובת עין. וגם הוא יברך אותך וזה פועל הרבה כדאיתא במדרש רות (ה,ט) דיותר משהעשיר עושה עם העני העני עושה עם העשיר היינו שמברכו. ואיתא עוד שם דברכות הזקנות לבועז פעלו הרבה. ובתוספתא פאה פ"ד (יז) תניא לא אמר

ליתן אבל אמר לאחרים תנו נותנים לו שכר על כך, שנאמר כי בגלל הדבר הזה וגו'. ובספרי הוסיף לא נתן ולא אמר לאחרים ליתן אבל נוח לו בדברים טובים מנין שנותנין לו שכר, ת"ל כי בגלל הדבר הזה. הרי מפרשי דרך בשביל דבר צדקה אפילו אינו נותן בעצמו מתברך וגדול המעשה יותר מן העושה (ב"ב ט, א).

בכל מעשך. בשדה או במלאכה.

ובכל משלח ידך. היינו מסחור.

פרק טו, יא

יא כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על-כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את-ידך לאחריך לעניך ולאביוןך בארצך :

כי לא יחדל וגו'. מן הנמנע שיהא בדרך הטבע שיחדל אביון. וכבר ידעו ישראל וגם ביקשו בעת שילוח המרגלים שיהיו מתנהגים בדרך הטבע בהשגחה פרטית כמו שכתבתי ריש פרשת דברים.

על כן אנכי וגו'. דהמרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים.

לאחריך. היינו לעני חשוב.

לעניך ולאביוןך. היינו מהדורי אפתחא.

בארצך. במקום שאתה דר ויודע איך להתנהג בהם.

פרק טו, יד

יד העניק תעניק לו מצאנך ומגורןך ומיקבך אשר ברכך ה' אלהיך תתן-לו:

מצאנך. דבקר אינו נצרך לו שהרי אין לו עבודת השדה ולאכול לבשרו בודאי אינו צריך. אבל צאן נצרך לחלב לאכילה כלשון הפסוק במשלי (כז, כז) ודי חלב עזים ללחמך. וגם לצמר ללבישה.

פרק טו, יח

יח לא-יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה :

כי משנה שכר שכיר. שאינו דומה עבודת שכיר יום שאין הבעלים יודעים אם יהיה גם מחר אצלו אזי אי אפשר ליתן לו עבודה שיש בו דבר האבד אם לא ישיג מי לגומרה אבל עבד עברי הרי יודע שגם למחר וכל שש שנים יעבדהו ומוסר לו ענינים נעלים. ועיין תוס' ב"ב (יג, א) ד"ה בכור.

ולפי סדר הכתוב היה ראוי לכתוב פסוק זה לפני פסוק והיה כי יאמר אליך. או לפני פסוק העניק וגו'. אלא מתחלה יש להביא ראיה מכאן לקבלת רז"ל אשר ואף לאמתך תעשה כן דלקמי' לא מיירי ברציעה אלא בהענקה לאחר שש. וא"כ בא זה המקרא כסדר לא יקשה

בעיניך על הענקה שאתה מעניק בשלחך אותו חפשי מעמך וכן כתב הרשב"ם דמיירי בהענקה ולא בשלוח עצמו. שהרי ע"מ כן שכרו רק על שש שנים ומה זה יקשה בעיניו כשיוצא אחר שש?! אלא על הענקה מיירי וקאי אחר ואף לאמתך תעשה כן בהענקה. ויש להוסיף עוד בסדר המקרא דעבד שמשרת את אדוניו בטוב לב עד שיכול להעלות עה"ד לומר לא אצא מעמך וגו' בזה האופן אין טבע עשיר מישראל להיות עינו צרה מהעניק לו ביציאתו אפילו אינו נרצע ולא הוצרך הכתוב להזהיר אלא על עבד שמשרת בעל כורחו. משום הכי כתיב אזהרה זו אחר הענקה של אמה העבריה שאינה ראויה לרציעה. וכיוצא בזה בעבד שאינו בטוב עם אדוניו ונרדף הוא לצאת מביתו. מכל מקום לא יקשה בעיניך בהענקתו בשלחך אותו חפשי וגו' כי מכל מקום עבד אותך משנה שכן וגו'.

פרק טו, יט

יט כַּל-הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלֵד בְּבִקְרָךְ וּבְצֵאתְךָ הַזֶּכֶר תִּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגַּז בְּכוֹר צֹאנֶיךָ:

תקדיש לה' אלהיך. הדרש ידוע. ולפי הפשט בא הכתוב ללמד דגם בעודו בחיים הוא קדוש תנהיג בו מנהג קדושה. וכמו דמסיים לא תעבוד וגו' ולא תגוז וגו' ועד כה לא למדנו אלא שהכור קרב לגבוה ואינו נאכל לבעלים. אבל בעודו בחיים לא למדנו שהוא משונה מבכור אדם שהוא קדוש ומותרין להשתמש עמו וא"כ קאי גם על הכהן שניתן לו הבכור. וכמשמעות הפסוקים שאח"כ דמיירי אך בכהן.

פרק טו, כ

כ לַפְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שְׁנֵה בְּשֵׁנָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' אֶתְּהָ וּבֵיתְךָ :

לפני ה' אלהיך תאכלנו. כמו משלחן גבוה קזכי. ואכילתו יהיה כמו יושב ללחום את מושל והכי הוא כל הקדשים הנאכלים לבעלים. ומכל מקום פירוש הכתוב בבכור בייחוד, משום דכל הקדשים באים לרצות. ואכילה הוא מעין הקרבת הדם כמו שכתבתי בספר שמות י"ח י"ב משום הכי אכילתן הוא לפני ה' אבל בכור אינו מרצה כלל כדאיתא בר"ה (ה,ב) דלאו בר הרצאה הוא וסלקא דעתך שאינו אלא מתנת כהונה וכמו אכילת בכורים בירושלים דוקא שאינו לפני ה' אלא כתרומה משום הכי פירש הכתוב שיהא נאכל לפני ה'.

שנה בשנה. לא ככל הקרבנות דמצוה לאכול במועד הראשון שהובא בירושלים אבל בכור, הכהן רשאי להשהותו כל השנה בירושלים. ועיין מה שכתבתי לעיל י"ד כ"ג.

פרק טו, כא

כא וְכִי-יְהִי בּו מוֹם פֶּסַח או עוֹר כֹּל מוֹם רָע לֹא תִזְבְּחֶנּוּ לַה' אֱלֹהֶיךָ :

פסח או עור. במומי דתו"כ כתיב (ויק' כב,כב) עורת או שבור וגו'. ויש הבדל בין עורת לעור דעורת הוא המום שניכר על העין כמו דק או דבר אחר שגורם לעורו, אף על פי שעדיין אינו

עור לגמרי אבל עור קאי על הבכור. אף על פי שאין ניכר לנו שום חסרון על העין. אבל אנו רואין שאין הבכור רואה כלל ונקרא עור. וכן פסח משמעו שרואין שהוא צולע אפילו בלי שום שבירה ברגל.

(הרחב דבר:) והא דאיתא בבכורות (מ,א) דאפילו אין השבר ניכר אלא בשעת מלאכה, והיינו בשעת הילוך, ה"ז מום. אין הפירוש שהוא צולע דא"כ אפילו בלי שבר פסול, אלא בשעה שהוא מהלך יפה ניכר השבר. וכן לשון הרמב"ם הלכות ביאת המקדש (ז,ט) מי שנשבר עצם רגלו והוא שיהיה ניכר אע"פ שאינו ניכר כשעומד אם ניכר כשהלך כו' וכך לשון הטור יו"ד סי' ש"ט ואפילו השבר קטן שאינו ניכר בו שנשבר אלא כשהוא מהלך. ומה שפרש"י שם מחמת שצולע. הוא טעות הדפוס וצריך לומר מחמת שפוסע.)

ובמומי אדם כתיב ג"כ (ויק' כא,יח) איש עור או פסח. והקדים באדם עור משום שבאדם נחוץ יותר ראיית העין מהילוך בטוב ובבהמה להיפך.

פרק טו, כב

כב בְּשַׁעֲרֵיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטֶּמְאָה וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו כְּצִבֵי וְכֹאֵיל :

הטמא והטהור וגו'. לעיל י"ב כ"ב כתיב הכי בחולין ממש. וכאן כתיב אפילו בפסולי המקודשין כמו בכור בעל מום.

פרק טו, כג

כג רק אֶת-דָּמּוֹ לֹא תֹאכַל עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמַּיִם.

רק את דמו וגו'. בבכורות דט"ו איתא שהוא מיותר שהרי דם צבי ואיל ג"כ אסור, אלא בא לאסור חלבו. ולפי הפשט משום דנתבאר בפרשת אחרי (יז,י-יא) דדם בהמה אסור משום שראוי לקרבן ודם חיה ועוף אסור משום שהוא פראי בטבע ע"ש. וא"כ בהמה בעלת מום אין בו אלו טעמים משום הכי כתיב בזה בפני עצמו דדמו אסור.

פרק טז

פרק טז, א

א שְׁמֹר אֶת-חֹדֶשׁ הָאֲבִיב וְעִשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לַיְלָה :

שמור את חודש האביב. הדרש ידוע. ולפי הפשט כינה לזה החודש כאן האביב לפי הענין שיבואר לפנינו שכאן דברה תורה בזמן גלות. ויש לנו לדעת ולהתבונן כי כמו חודש האביב מסוגל להפוך כל זרע לצומח מחדש להחליף כח כך חודש הזה את לישראל אשר עוד נחליף כח ובניסן עתידן ליגאל. ומי שמתבונן יותר רואה כי ישראל בעולם כמו השתות בכל פרי שהוא הגרעין. שאין אדם מחבב כ"כ הגרעין לאכילה, ואינו נשמר כמו גוף הפרי שמוכשר להנאת

האדם. אך מכל מקום הגרעין הוא שומר את קיום המין. ובשעה שמגיע לירח האביב הוא היקר מכל הפרי, וכל הפרי נרקב והגרעין שח לארץ ומגיע למשוש דרכו ולעשות פרי. כך ישראל בעולם בהליכות הטבע אינם נראים לעיקר בעולם אבל המה המקיימים את העולם. וכאשר יגיע מועדם אז יהיה משוש דרכם להיות גדלים והולכים ומעלים מן האדם בכלל. ועל זה נקרא חודש האביב. ומפרש דמשום הכי בחדש האביב הוציאך וגו'. להודיעך את כל זה. ועיין עוד להלן.

לילה. זה הדיוק הוא פלא ולא נזכר בפרשת בא ובשום מקום זולת כאן ולא דבר ריק הוא ויבואר לפנינו.

פרק טז, ב

ב וּזְבַחַת פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבִקֵּר בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשָׁכַן שְׁמוֹ שֵׁם :

צֹאן וּבִקֵּר. פרש"י תזבח לחגיגה שאם נמנו כו'. ולכאורה הוא תמוה שהרי הוא דעת בן דורתאי בפסחים (ע,ב) דקסבר שחגיגת יד כפסח ודוחה שבת. וממילא בא אפילו במועט. ואנן לא קיימא לן הכי? והא דכתיב בקר דריש כדרב נחמן אמר רבה בר אבוא מנין למותר הפסח שקרב שלמים שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צֹאן וּבִקֵּר כו'. אבל באמת למדנו רש"י דודאי פשטא דקרא אי אפשר לומר כדרב נחמן אלא לחגיגה שהוא מצוה מהתורה לכולי עלמא ולא כתוס' שם (א) לאו חובה היא דלמאן דאמר דחגיגה אינו דוחה שבת סבירא ליה שעיקר חגיגה מדרבנן. אלא כדעת הרמב"ם בהלכות פסח (ח,ג) שהוא מהתורה ומהאי קרא רק שאינו חובה כפסח אלא מצוה. ובן דורתאי דייק מדקרי לה פסח שמע מינה שהוא חובה ודוחה שבת כפסח. ועל זה פליגי ומפרש בגמרא דמשום הכי נקרא פסח כדרב נחמן. אבל ודאי מיירי בחגיגה. ועדיין יש לאלוה מלין בפשטא דקרא אמאי קרי לה הכא פסח ויבואר עוד.

פרק טז, ג

ג לֹא-תֹאכַל עֲלִיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל-עֲלִיו מִצֹּת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְּחֶפְזוֹן יֵצֵאת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת-יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

לחם עוני. לא נזכר בכל התורה על מצה שהוא לחם עוני זולת כאן. והנה חז"ל דרשו בפסחים (לו,א) שעונין עליו דברים הרבה. ופרש"י שאומרים עליו הלל והגדה. [ומזה למד הטור בסי' תע"ג להניח הקערה של מצה בשעה כל הגדה כמנהגנו. אבל הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (ח,ג-ד) כתב שמניחין הקערה בשעה שאומרים מצה זו שאנו אוכלים כו' הרי אינו מפרש הכי. ובאמת לפרש"י אינו מדוקדק לשון דברים הרבה. והכי מיבעי שעונין עליו הגדה (והלל). אלא תחלה ראוי לדעת הא דאיתא שם (כח,ב) דעיקר אזהרה דהאי קרא לקובעו חובה בזמן הזה קאתי. והרי לפי הנראה מיירי בזמן דאיכא פסח והיכן מרומז כאן בזמן הזה. אלא על כורחך פשטא דקרא לחם עוני הכי הוא. דמצה בלי שום תבלין הוא לחם עוני. מעתה מובן

דבזמן דאיכא פסח ונאכל עם המצה או סמוך לה לא מקרי לחם עוני ורק בזמן הזה הוא לחם עוני. זהו לפי הפשט.

(הרחב דבר: והוא כמו שכתבו התוס' זבחים (עה,ב) דמשום הכי רשאי לאפות תרומה חמץ סמוך לפסח ואף על פי שממעטין באכילתו. הוא משום דחמץ עדיף ממצה ואית ביה משום למשחה (במד' יח,ח) לגדולה. וכן כתבו התוס' בבכורות (כז,א) במה שהקשו אמאי לא נמצא באכילת תרומה משום למשחה ויישבו דבלחם לא שייך למשחה. והוא תמוה לכאורה מסוגיא מפורשת בסוטה פ"א (טו,א) דלהכי נאכל שירי מנחות עם דבש משום למשחה. אלא צריך לומר כונת התוס' דבחמץ לא בעינן יותר ושאיני שירי מנחות שאינם נאכלים אלא מצה שהוא לחם עוני.)

וכן לפי הדרש עוד שם (קטז,א) מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה. ופרש"י משום שמירה מן חימוץ אינו מובן כ"כ. מאי שייך שמירה להסקת התנור שאינו עסק עם העיסה. [ואולי היה הנוסח כמו שהביא הגר"א ז"ל בהגדה הוא אופה ואשתו לשה. וזהו זהירות שתהא הלישה בידיים קרות ולא מחוממות מן התנור בשעת אפיית המצה הקודמת אבל לפי נוס' דילן] נראה שאין בזה אלא מצוה לטרוח בעצמו כמו בזמן פסח שהיתה המצוה להזקנים לעסוק בו בעצמם כמו שכתבתי בספר שמות י"ב כ"א הכי נמי בזמן הזה המצוה לטרוח במצה באשר הוא עיקר הזכרון של יציאת מצרים כאשר יבואר.

ועתה נשוב להדרש שעונין עליו דברים הרבה שהוא ג"כ בזמן הזה. דבזמן הפסח היה עיקר הזכרון של יציאת מצרים בנס דפסח ה' על הפתח ואכילת מצה היה רק להודיע שגאל ה' אותנו. והיינו דתנן בפרשה ערבי פסחים (קטז,ב) רבן גמליאל אומר כל שלא אמר ג' דברים כו' מצה זו שאנו אוכלים ע"ש שנגאלו אבותינו ממצרים. ולא נזכר ענין חפזון כלל אלא הוא כמו לחמי תודה שמביאין על הנס וכמו שכתב הרא"ש שלהי פסחים דלהכי יש להביא ג' מצות. או בא לתכלית אחד של מצות שבעת ימים שהוא להזכירנו על מיעוט תועלת בהשתדלות האדם. כמו שכתבתי בספר שמות פרשת קדש לי.

אבל בזמן הזה אכילת מצה בלילה הראשונה בא ללמדנו ענין חפזון. והיינו שאנו אומרים מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ. וכבר תמהו בזה על שנוי מלשון המשנה. ולדברינו מבואר יפה ומקרא מלא הוא דבאכילת מצה דבזמן הזה יש להזכיר הטעם. כי בחפזון יצאת מארץ מצרים. ופירוש חפזון משמע גם חפזון דמצרים בחצות הלילה שחשו לשלחם מן הארץ כי אמרו כלנו מתים. גם חפזון דישאל בבוקר כדאיתא ברכות (ט,א) והוא כמו שכתבתי בספר שמות י"ב ל"ט שאז לא נחפזו המצרים אלא ישראל לא יכלו להתמהמה שלא יהא נודע למצרים שאין בדעתם לשוב ויקחו מה שהשאלו או לא יניחום לצאת ג"כ. גם חפזון דשכינה כמו שכתבתי שם י"ב י"א בשם המכילתא.

ועם כל זה יש לבאר דברים הרבה. להסביר טעם שהיסיב הקב"ה שלשה חפזון הללו. וזהו לשון דברים הרבה דמשמעו שלשה מיהא.

[ועיין עוד להלן פסוק ח' שביארנו דמכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו דעונין דברים הרבה הוא טעם גם על שבעת הימים שאוכלין דוקא מצה].

וטעם זה השנוי בתכלית הספור תליא בהא דעיקר מצות הספור בזה הלילה בא לחזק אמונה בהשגחה בכל השנה, מה שנוגע להליכות עולם בחיים, ומשום הכי מסיים הפסוק למען תזכור וגו'. וכמו שהאב מספר לבנו מעשה שיש בו מוסר והספור ארוך כדי שעה. ובכל יום מזכירו ברמז קל כל הספור. ובכל שנה חוזר ומספר מחדש כי שיעשה שורש בלבבו. כך מצוה לעשות ספור ארוך בזה הלילה, ובכל יום סגי בזכירה לבד. ובאשר הליכות החיים היה משונה בין עת ישיבת ישראל בארץ ישראל בין עתה שהמה מפוזרים בארצות לא להם דבארץ ישראל היה תלוי כל הפרנסה ברגלים שהיה ארבעה ראשי שנים כידוע. והברכה ברגלים היה תלוי בשמירת מצות הארץ היינו שביעית ותרומות ומעשרות כמו שכתבתי בפרשה משפטים (כג, כג, ט) ובכמה מקומות. והיה לנו להאמין שאם היו שני שנה שדה משונים בשמירת המצות ככה היו משתנים בברכת הארץ. וכדאיתא בתענית (ט, א) מטר בשביל אחד. ודבר זה באמת פלא ואינו מצוי בכל ארצות. משום הכי היה המצוה להשריש אמונה זו ע"י זכירה וסיפור שהיה במצרים שפסח ה' על הפתח והיה נפקא מינה בין בית ישראל לבית מצרי בהתגלות העברת כבוד השכינה. שמשום זה היו נרגשים בכורי מצרים וניזוקים כפי טבע הרגשת כבוד ה' למי שאינו ראוי לזה, כמו שכתבתי בפרשה בא (יא, ד, יב, יב, יב, כט). שמשום זה מתו גם בכורי השבי מאומה אחרת ורק בכורי ישראל לא הרגישו כבוד ה' וזה היה בדרך השגחה פרטית וכמו כן הוא תמיד בארץ ישראל שעניי ה' בה. ועיין מה שכתבתי בספר במדבר ט' א'. וכל זה היה נצרך בזמן שישראל בארץ ישראל ופרנסת ישראל היה מן עבודת הארץ אבל בזמן שאנו בגולה והליכות חיי ישראל תלוי בכל יום כפי שהקב"ה מזמין בהשגחה פרטית לכל אחד. ואין לזה שום הכנה טבעית אלא השגחת ה' לוטה בטבע, ועל זה נצרך זכירה וספור של שעת חפזון. שמשום זה לא הכינו שום צידה. וגם מה ששאלו מצרים פחדו בכל רגע שלא יתגלה ע"י דלטורין שאין בדעתם לשוב והיו עיניהם תלויות רק בה' ובהשגחתו. משום הכי עיקר הספור בא על המצה. ואפילו למאן דאמר הגדה בזמן הזה דרבנן מכל מקום תכלית הזכירה בכל שבעה הוא ענין החפזון. וכל אדם נושא דעה על שלשה אופני חפזון כפי כחו והיינו שעונין עליו דברים הרבה.

אחר שביארנו דהאי קרא מרמז לזמן הגלות יש לנו לבאר כל הפרשה, דמיירי בעת חורבן בית המקדש כשהמזבח היה עדיין קיים והיו כל ישראל בגולה בחו"ל בלי פסח כלל. ומי שבא לארץ ישראל כמו שהיה באמת במשך נ"ד שנה אחר חרבן בית שני עד שחרש רופוס את ההיכל והרס את המזבח. שבזה המשך היו אסורים להקריב כל קרבנות שכתוב בהם ריח ניחוח כדכתיב בספר ויקרא כ"ו ל"א והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם. היינו אפילו בזמן שאפשר להקריב שיהיה המזבח מכל מקום קיים לא יהיה לריח ניחוח וממילא אסור להקריב, כדתנן ספ"ד דזבחים (מו, ב) דבעינן שיהא הקרבן לשם ריח ולשם ניחוח. אמנם בכל הקרבנות כתיב ריח ניחוח אפילו בחטאת כתיב ויקרא ד' ל"א. ובבכור כתיב בפרשה קרח.

ומעשר בהמה איתקיש בכל דבר לבכור. זולת פסח שאינו קרב לריח ניחוח. משום הכי קרב אחר החורבן כל זמן שהיה המזבח קיים כדאיתא בסנהדרין פ"א (יא,ב) דבזמן רבן גמליאל תלוי עיבור השינה בשביל פסחים ורבן גמליאל היה אחר חורבן לפני חורבן ביתר והיה המזבח אז קיים.

וכל זה רמזה תורה כאן וגם הטעם על זה כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וידוע דלילה מרמז על חשכת הגלות לרמז לנו כי עוד לפנינו לסבול עול גלות ולהיות בטוחים על הגאולה. ובא הפסח בזה העת להתבונן ולזכור כל זה.

מעשה מבואר הוא דנקרא חגיגת י"ד בשם פסח משום דבאמת חגיגת ט"ו לא היה קרב אז. ורק חגיגת י"ד משום דלשם פסח הוא בא הוא קרב. ומשום הכי נקרא גם הוא פסח.

פרק טז, ד

ד ולא יראה לך שאר בכל-גבלך שבעת ימים ולא-ילין מן-הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר :

ולא ילין מן הבשר וגו'. לפי דרשת חז"ל פסחים (עא,ב) האי לבוקר הוא בוקר שני וללמד דחגיגת י"ד נאכל בשני ימים ולילה אחד. אבל א"כ היה ראוי לכתוב ביום השלישי משום הכי למדו מזה הפסוק בחגיגה (י,ב) דקאי על העולה שאסור להלין הבשר על מחר. ונמצא דשתי אזהרות בזה הפסוק כדרך משנה תורה. אכן אין מקרא יוצא מידי פשוטו. דמיירי בזמן שחרב הבית. וכשם שאי אפשר להקריב על המזבח ביום ט"ו כמו שכתבתי (פסוק ג) כך אסור לאכול חגיגת י"ד משום דהוי כמזבח שנפגם לאחר הקרבה דאיתא בזבחים (נט,א) שאין אוכלין אז קדשים אף ע"ג שנזרק הדם בהיותו שלם. ואף על פי דיש שם מחלוקת תנאים בקדשים קלים מכל מקום הכי קיימא לן דגם קדשים קלים אסור לאכול. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא כ"ו ל"א בבאור סוגית הגמרא בזה. והכי נמי אחר שחרב הבית אי אפשר לאכול למחר חגיגת י"ד שאי אפשר להקריב אלא משום פסח ובי"ד.

פרק טז, ז

ז ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה' אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך :

ובשלת. הפסח בצלי. מכאן למדו במכילתא פרשה בא ומירושלמי נדרים פ"ו ה"א דצלי בכלל בישול בלשון תורה. והחגיגה מבושל בקדירה כמשמעו.

ופנית בבוקר. רש"י ותוס' בר"ה (ה,א) פירשו לבוקר שני שהוא ביום ראשון דחזו"מ שהרי ביום ראשון דרגל טעון מצות ראייה. אכן לפי דברינו מתפרש כמשמעו בזמן דליכא ראייה. וכבר ביארנו כמה פעמים דספר דברים נקרא משנה תורה דשתים זו שמענו גם לפי הפשט ועיקר סדר המקרא.

פרק טז, ח

ח שֶׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מִצוֹת וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה :

ששת ימים. ובספר שמות פרשה בא (יב,טו) כתיב שבעת ימי וגו' וכבר דרשו חז"ל הרבה בזה. ולפנינו יבואר עוד.

עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה. אי אפשר לפרש אזהרה זו דאסור לעשות מלאכה משום קדושת יו"ט. דא"כ מלאכת עבודה מיבעי. ותו הרי מפורש בירושלמי פרשה כ"ג (מד,א) דהאי קרא בא להשלים ארבעים אבות מלאכה חסר אחת. וכל אזהרה דמלאכת עבודה אינו מן המנין כמו שכתבתי בחידושי הרשב"א פ"ד דשבת בשם ר"ח. ותו, הא לא נזכר אזהרה זו דמלאכה בכל המועדות דפרשה זו ומאי אולמא דשביעי של פסח דאזהיר דחמנא עלה גם בפרשה זו. אלא לא מיירי כי אם כמו משמעות עצרת היינו שיהא עצור לפני ה' ומפרש שלא יעשה מלאכה כדי שלא יסיח דעת מעצרת. והכי מפורש בחגיגה (ט,א) מאי עצרת אי עצור בעשית מלאכה, הכתיב לא תעשה מלאכה עצרת דכתב רחמנא למה לי אלא לגזירה שוה. הרי דמשמעו עצרת ולא תעשה מלאכה חד הוא. והרי בלשון עצרת ודאי אין במשמע איסור מלאכת עבודה יותר משארי מלאכות אוכל נפש. והכי נמי הפירוש לא תעשה מלאכה משמעו שיהא פנוי איזה שעה ממלאכה כדי שיהא עצור לפני ה'. ומשום הכי לא כתיב לא תעשה כל מלאכה דיהא משמעו כשיעורין שקבעו חז"ל בשבת ויו"ט. אבל אין הדבר תלוי בזה אלא שיהא פנוי, והוא משום הבאת קרבן, וכמו דכתיב בפרשה בא (יג,ו) וביום השביעי חג לה'. ושני המקראות באים לתשלומי חגיגה, וביום שמקריבין, אז המצוה להיות פנוי מכל עסק ומלאכה כדי להתבונן לתכליתו. והיינו דאיתא בחגיגה שם (ט,א) מה עצרת דפסח לתשלומין כו'.

(הרחב דבר: וראוי לדעת שהיה במשמע מלשון פרש"י שם שהרי אינו חלוק משלפניו כו' דהאי דיש השלמה בפסח כל שבעה הוא מצד הסברא משום שאינו חלוק משלפניו. ואי אפשר לומר כן דא"כ הכי מיבעי מה עצרת בתשלומין. ותו, דלהלן (חגיגה יז,א) פרש"י בד"ה מה חג המצות יש לה תשלומין כל ז'. כדרבינן קראי בפ"ק (ט,א) בחג הסכות והוא הדין לחג המצות, שהרי אף הוא ז' ימים. הרי דלא מצד הסברא למדנו אלא ודאי בלי שום קרם לא למדנו תשלומין לראשון ורק משום דכתיב ביום השביעי עצרת. אלא משום דלכאורה קשה, מי יאמר שהוא לתשלומין דראשון ולא מצוה בפני עצמה. על זה יישב רש"י דזה אי אפשר שהרי חד רגל הוא. אלא אינו רק לתשלומין והוא הדין עצרת דשמיני אינו מצות קרבן בפני עצמו אלא לתשלומין. והא דפרש"י שם דחג המצות נפקא לן מחג הסכות היינו משום שלא ידענו מקרא דעצרת אלא דשביעי משלים חובת הראשון ומנא לן דכל שבעה תשלומין, משום הכי פרש"י דנפקא לן מחג הסכות דכתיב שבעה ימים.)

הרי דלשון עצרת משמעו לקרבן השלמה דיום הראשון ועל זה קאמר בגמרא שם דאי הוי כתיב לא תעשה מלאכה ג"כ ידענו שהוא משום השלמה והבאת קרבן וא"כ עצרת למה לי אלא לגזירה שוה. זהו דרשת חז"ל.

אכן לפי הפשט מצוה דעצרת לפני ה' להתבונן על תכלית אכילת המצה כל שבעה שאין תועלת בהשתדלות וכמו שביארנו בפרשה קדש לי (שמות יג,ו) שהיה בז הרחבת הדרוש לקידוש בכורים. ומשום הכי שם כתיב שבעת ימים תאכל מצות וכאן כתיב ששת ימים דשם מיירי בזמן הבית ולא באה מצות אכילת מצה ביום הראשון ג"כ אלא לתכלית אחד דשבעת הימים שהרי ספור יציאת מצרים לא היה כי אם על הפסח כמו שכתבתי לעיל (פסוק ג). מה שאין כן בפרשה זו דמיירי בזמן הזה דעיקר ספור יציאת מצרים הוא על המצה א"כ שונה יום הראשון משאר הימים דיום הראשון חובה לדבר בו הרבה. מה שאין כן בשאר הימים וביום השביעי מצוה להתבונן בתכלית אכילת מצה של ששת ימים ולעשות עצרת לפני ה'. משום הכי חלק הכתוב ששת ימים אלו מיום הראשון. וגם זה נכלל במשמעות לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. היינו בשעת עצרת שהרי אין מקרא יוצא מ"פ דכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני.

והיינו דאכילת מצה בפסח מעין אכילת מנחות כל השנה שהוא מצה שבאה ללמד דהמתקרב לפני ה' אליו למעט תחבולות כמו שכתבתי בספר ויקרא ב' י"א והכי נמי בפסח לכל אדם כמו שכתבתי שם. וזהו דכתיב עצרת לה' שאז ראוי להדבק בה'.
[ומשום הכי אמר שלמה שה"ש בפסח שהוא יסוד על אהבת ה' כדברי חז"ל (ברכות נז,ב) הוואה שה"ש בחלום יצפה לחסידות וכפרש"י שם בקשת אהבת ה' ומזה אנו נוהגים מדור דור לקרוא שה"ש בפסח].

פרק טז, ט

ט שְׁבַעַת שְׁבַעַת תִּסְפֹּר-לְךָ מֵהַחֵל חֲרַמְשׁ בְּקֵמָה תַּחֵל לְסַפֵּר שְׁבַעַת שְׁבַעַת :

תספור לך. משמעות ספירה הוא במחשבה לבד. כמו בזב וזבה אלא מדכתיב עוד הפעם תחל לספור למדנו ספירה בפה. והכי מבואר סוגי' במנחות (סה,ב,סו,א). ואין מקום לבאר כאן.

פרק טז, י

י וְעִשִׂיתָ חַג שְׁבַעַת לַה' אֱלֹהֶיךָ מִסֵּת נִדְבַת יְדָךְ אֲשֶׁר תִּתֵּן כְּאֲשֶׁר יְבָרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ :

מסת. ביארו חז"ל בחגיגה (ח,א) משמעו כמו (אסת' י,א) וישם אחשורוש מס. היינו מעות. והא שדייק הכתוב לשון מסת בחג שבועות ביחוד היינו משום דבפסח וסוכות רגילים להביא מן הבית לנדירים ונדבות כפי הצורך אבל בעצרת שהיה כמה מישראל מתעכבים מן פסח עד עצרת בירושלים ושוב לא היה לו בהמות בעצרת ונדרש לקנות בכסף.

פרק טז, יא

יא וְשִׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּהָ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׂכְנֵן שְׁמוֹ שָׁם :

והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך. אריכות לשון הוא והיה ראוי לכתוב והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך. והרי בסוכות כתיב כן בסמוך. ואמר בני הה"ג מוריניו חיים ברלין נ"י זצ"ל. דאיתא בשו"ע או"ח סימן תקכ"ה ס"ג גבאי צדקה גובין מהחצרות ביו"ט אבל לא יכריזו כדרך שמכריזין בחול אלא גובין בצנעא ונותנים לתוך חיקם וכו'. והוא בירושלמי דמאי (פ"ג ה"א). משום הכי בשבועות שהוא יו"ט כתיב בהני אשר בקרבך דמשמעו בשכונתו, ולא מה שיש בעיר שהוא בפרסום. מה שאין כן בסוכות שיש בו חוה"מ כתיב שעריך. שיכריזו לקרוא נדבות בשביל גרים ויתומים ואלמנות שבעיר. אבל הלוי אינו מקבל נדבה כי אם נותנים לו מעשרותיו ובחשיבות.

פרק טז, יב

יב וְזָכַרְתָּ כִּי-עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשִׁמְרָתָ וְעִשִׂיתָ אֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה :

את החקים האלה. לא נתבאר מה החקים שבעצרת יותר משארי חגים. אכן לפי דבריני דחקים משמעו כמה פעמים כללי התורה שבהם מחוקקים את התורה ובאים לידי משפטי התלמוד, עלינו לפרש כאן ג"כ דבזה המועד ישים אל לבו לשמור ולעשות החקים האלה, באשר אז זמן מתן תורתנו, ומסוגל בזה היום שניתן בתחלה גם לדורות להתבונן בהם ולקבלם עליו להגות בהם. כמו שכתב הרשב"א בשו"ת סימן תי"ג דכל יום מימי הבריאה פועל יותר בדבר שנתחדש בו יותר משאר ימים. והיינו דמצלין זמן מתן תורתנו ולא נזכר בפירוש בתורה דשבועות הוא יום מתן תורה זולת בזה המקרא. משום הכי נכתב כאן בשם חג שבועות. ומצות ספירת שבועי לחוד. ולא נזכר ספירה דיומי ג"כ כמו שכתבתי בפרשה אמור (כג, טו). אלא היינו כמו שכתבתי בספר במדבר (כח, כו) דתכלית ספירת שבועי משונה מתכלית ספירה דיומי. ושבועי מלמדנו על חובותינו להשקיע אהבתנו בו ית' ע"י עול התורה שבזה נכנסנו ככלה לחופה. ובשביל זה כינו חז"ל זה החג עצרת יע"ש.

פרק טז, יג

יג חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים באספך מגרנך ומיקרבך :

חג הסוכות וגו' שבועת ימים. נתבאר כמה פעמים דרק חה"ס נקרא חג כל שבעה בלשון המקרא בשביל שהרבו ישראל להקריב בו נדרים ונדבות ותודות יותר מבחוה"מ פסח בשביל הגשם שאחריו. ומשום הכי גם בפי חז"ל סתם חג הוא חג הסוכות.

פרק טז, טו

טו שבועת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר-יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל-תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אף שמח :

תחג לה' אלהיך. קבלת חז"ל שזה אינו אלא להשלמה אבל מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו ג"כ, דבכלל לשון תחוג משמע שמחה הבאה בריקודים ומחולות כמו שכתבתי בספר

שמות ה' ג' בלשון ויתנו לי דמשמעו שמחת ריקודים לפני ה' היינו וגילו ברעדת קודש. והכי נמי משמעות תחוג לה' אלהיך וכדאיתא בחגיגה (י,ב) דחגו חגא הוא. וזהו דאיתא בויק"ר פרשה אמור (ל,ב) על הפסוק שובע שמחות אם פניך דבסוכות יש שבע שמחות סוכה וד' מינים וחגיגה ושמחה. ומקשה אם שמחה למה חגיגה ואם חגיגה למה שמחה. ומשני אמר ר' אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אן ידעין מאן נצח אלא מאן דנסיב בעיין בידיה אן ידעין דהוא נצוחיא. כך ישראל ועובדי כוכבים היו באין ומקטרגין לפני הקב"ה בר"ה ולית אן ידעין מאן נצח אלא במה ישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולבין מאתרוגיהן בידיהן אנו יודעין דישראל אינון נצוחיא. ופירשו המפרשים חגיגה היינו קרבן חגיגה. ונתקשו בפירוש הקושיא אם חגיגה למה שמחה כו' וגם בפרשה הישוב. ולי נראה, שאין הפירוש חגיגה - קרבן חגיגה. דא"כ אמאי לא חשיב ראיה ג"כ. אלא פירוש חגיגה היינו ריקודים. וזהו דמקשה למאי נצטונו על שמחה וחגיגה הרי היינו הך. ומשני דהוא אות על הניצוח כמו לולב שמורה על הניצוח. ומעתה ניחא דכתיב תרי מצות עשה. דמצות ריקוד אינו מצד שמחה כדרך השמחה שמביאה לידי ריקוד. אלא ריקוד הוא לאות על הניצוח. וא"כ אפשר דאפילו אינו שמח בלב מכל מקום מצוה לרקד.

כי יברכך וגו' והיית אך שמח. הוא טעם על מצות התורה לחוג ולשמוח במקום אשר יבחר ה'. באשר שאז זמן אסיפה בשפע ברכה, ומטבע האדם להיות שמחתו יוצאת בפועלה, ואחריתה תוגה, כדרך שמחה של הוללות. וכדאיתא בקדושין (פא,א) סקבא דשתא ריגלא. על כן צוה ה' לבא ולשמוח במקום אשר יבחר ה'. ושם יהיה נזהר עפ"י מורא מקדש וזהו דבר הכתוב כי יברכך וגו' **והיית אך שמח** בלי שום תערובת מצוה ומורא ה' ומי יודע מה שיהיה יוצא מזה על כן אני מצוה שתחוג לה' במקום אשר יבחר ה'. ולפי דברינו לעיל בפירוש המדרש יש לפרש עוד דהוא טעם על הצווי במקום אשר יבחר ה' דאי תחוג במדינה ובאת שמחת החג מחמת ברכת האסיף. והיית אך שמח פירוש בלי ריקודין. כמו השמח בפני עצמו על טובו. ואין אחר עמו. משום הכי צוה הקב"ה להיות במקום אשר יבחר ה'. ושם תהיה שמחה כללית מכל ישראל וישמחו על הניצוח בקיום האומה והליכותיה בקודש. ובזה יבא לריקודים ג"כ. והדרש על והיית אך שמח זה שמחות עשה. ומתפרש ג"כ כמו שכתבתי דבסוכות דישראל מצות סוכה וידוע בסוטה (כא,א) דמצוה בעידן דעסיק בה מיהא אסוני ומצלי ואין לחוש כ"כ להוללות. מה שאין כן שמיני עצרת שאין בו מעשה המצוה משום הכי שיש להזהר בשמחתו.

פרק טז, טז

טז שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יֵרָאֶה כָּל-זְכוּרָךְ אֶת-פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׁבָעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת-פְּנֵי ה' רִיקָם :

יראה כל זכורך וגו'. ידוע מאמרם ז"ל בחגיגה ד"ב דמשמעו יראה יראה, היינו,, יראה את פני ה', ויראה מה' כביכול ומובן דכמו כן מתפרש סיפיה דקרא ולא יראה את פני ה' ריקם בשני

אופנים. היינו לא יבא לראות פני ה' בלי קרבן. ולא יהיה נראה ממנו ית' ריקם אלא יהיה טעון ברכה. והוכחה על זה הפירוש ג"כ מבואר בספר שמות כ"ג ט"ו יע"ש.
והיינו דמצלין אחר זכירת מקרא זה והשיאנו ה' אלהינו את ברכת מועדיך כאשר רצית ואמרת לברכנו ולא נמצא בשם מקום שאמר ה' לברכנו במועדים זולת בזה הפסוק.

פרק טז, יז

יז איש כמתנת ידו כְּבִרְכַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ :

איש כמתנת ידו וגו'. הדבר מובן דהאי קרא מתפרש אחר משמעות פסוק דלקמיה. (פסוק טז) ולמשמעות הראשון שלא יראה פני ה' בלי קרבן א"כ מתפרש זה המקרא כמו שכתבו התוס' חגיגה (ח,ב) בשם הירושלמי עני וידו רחבה קורא אני עליו איש כמתנת ידו. עשיר וידו מעוטה על זה נאמר כברכת ה' וגו' פירוש אם הוא עני אבל בטבעו לפזר צריך לפזר גם על קרבנות החג. וזהו כמתנת ידו בכל דבר. ומי שהוא עשיר וקמצן מכל מקום צריך להביא קרבנות החג כברכת ה' וגו' [ועיין מה שכתבתי ריש ויקרא בהרחב דבר על המשנה שלהי מנחות אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין דעתו לשמים] כל זה לפי המשמעות הראשונה. אבל למשמעות השניה שלא יהיה נראה ממנו ית' בלי ברכה. א"כ מתפרש זה הפסוק האיך תהי הברכה **איש כמתנת ידו.** לפי אופן מתנת ידו כך יהיה שפע ברכה ממנו ית' ובמה תהי הברכה **כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך.** לפי הברכה שנתן לך עד כה בזה יהיה הברכה עתה. שהרי אין ראוי לברך למי שלא למד שיתברך בתורה או למי שאינו עוסק שיתברך בעשירות. וכמו שכתבתי בספר בראשית (מח,ג) על הפסוק ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. אלא לפי ערך הברכה שנתן לו ה' אם בתורה אם בבנים אם בעושר יהיה מבורך בכל מועד בשפע וכבר הראינו לדעת דמשנה תורה מתפרש גם לפי הפשט בשתי משמעויות.